

DEMOKRACIJA

SOCIJALISTIČNA REVIIJA

VSEBINA: Uvodnik. — Dr. Ferfolja: Po novi poti. —
Dr. Fran Ilešić: Peter Preradović. — R. Golouh: So-
cijalistične stranke in vojna. — Outlaw: O ženskem vpra-
šanju. — Dr. Lavo Čermelj: Trst in Slovenci pred
vojno. — Peter Jug: Naš kmet in zadružna organizacija.
— K. D.: Dva ilustratorja. — Pregled: Socijalizem. —
Komunalna politika. — Socijalno zdravstvo. — Leposlovje.
— Kultura. — Pedagogika.

I. leto.

1918.

5., 6. in 7. št.

Današnji številki prilagamo položnice. Kdor ne poravnava naročnine do 20. maja, temu ustavimo s prihodnjo številko dopošiljanje revije. — Prihodnja številka naše revije izide kot „Jugoslovanska številka“ s prispevki naših najboljših kulturnih delavcev.

Problemi malega naroda.

Razmotrivanja v tem spisu nam jarko razsvetljujejo naš sedanji položaj in nam prikazujejo realno pot v lepšo in boljšo bodočnost. — Brošura se dobiva po vseh knjigarnah v Ljubljani, v Trstu pa v Štokovi knjigarni. Cena je K 2.—. Naročila (samo pismena) sprejema tudi uprava „Demokracije“ v Ljubljani.

Naš tiskovni sklad. (2. izkaz.)

Z Dunaja smo prejeli za naš tiskovni sklad K 100.—. Prej izkazanih K 104.—, skupaj 204.—.

Delniška glavica K 10,000.000. Rezervni fondi okroglo K 2,000.000.

Ljubljanska kreditna banka

v Ljubljani.

Podružnice v Splitu, Celovcu, Trstu, Sarajevu, Gorici (sedaj v Ljubljani) in Celju.

Sprejema vloge na knjižice in tekoči račun proti ugodnemu obrestovanju. Kupuje in prodaja vse vrste vrednostnih papirjev, financira erarične : dobave in dovoljuje aprovizacijske kredite. :

Poslovalnica c. kr. avstr. razredne loterije.

Za uredništvo je odgovorna Štebi Alojzija. — Uredništvo in upravništvo je v Ljubljani, Kolodvorska ulica št. 5.

Lastnina in založba „Slovenske Socijalne Matice“ v Ljubljani, r. z. z o. z.
Tiska „Zvezna tiskarna“ v Ljubljani.

V Ljubljani, 17. aprila 1918.

V enem oziru je svetovna vojna resnična jeklena kopelj, je resnična izbira med klenim, plodnim zrnem in snetjem: prerodila je politične stranke, ali pa jih je obsodila na hiranje, kateremu sledi neizbežen pogin. Delovanje resnih političnih strank mora biti zasnovano že s prvim udejstvovanjem z izgledom na končni smoter, njihove enunciacije se morajo opirati na programatično temeljno načelo; vendar pa morajo biti pri tako zvanih dnevnih perečih vprašanjih okretne, gibčne, zmožne prilagoditve, reformistično pogumne, drugače zapadejo sterilnosti.

Politično življenje na Slovenskem je danes v dobi preporoda, mnogo obeta, napeto pričakovanje je v vsej javnosti, vse čaka na dejanja, ki naj izpričajo, da smo se res oteli za vselej iz političnega močvirja predvojnih let.

Stranka, ki je bila stopila na slovensko politično pozorišče z geslom „vse za vero, dom, cesarja“, ki je v svojih prvih začetkih hladno motrila našo narodno odvisnost, katere delovanje je bilo vklenjeno med tečaja „Rim in Dunaj“, združujoča prvotno le kmetiško prebivalstvo in ki je bila modernim razvojnim tendencam tako nepristopna, kakor da bi živela izven časa, ta stranka se je polagoma izpremenila v splošno ljudsko stranko, spravljajoča v svoj okvir kmete, delavce, meščane. V teku let je postajala bolj in bolj narodno zavedna, sprejemala je polagoma novodobna gospodarska in politično-demokratska načela, pričela si je prisvajati socijalistično pojmovanje o družbi, skratka, hodila je s svetovnim razvojem. Zlasti spretno je znala aplicirati moderne narodno-gospodarske pridobitve na domače razmere; izmed vseh slovenskih političnih strank se je najintenzivnejše lotila kreditnega in gospodarskega združništva. Pri vsem tem pa ni zanemarjala podrobnega prosvetnega dela, seveda tendencijoznega. Čeprav so jo gnale sile razmer in razvoja, da se je politično, gospodarsko in kulturno modernizirala, vendar ni zapustila svojega temeljnega načela — katoliškega svetovnega naziranja, priznanje Cerkve kot začetek in konec vsega svojega dejanja in nehanja — od prvega dneva do danes nikdar. Politični učinki svetovne vojne so jej pa dali zadnji pogon, da je nastala iz skrajno konservativne stranke moderna, katoliška, demokratska stranka. Osvobodila se je otesnujočih gesel prejšnjih let, očistila se je nezanesljivih, neiskrenih, koristolovskih voditeljev, razvila se je v pravo ljudsko stranko. Prerajena Slovenska ljudska stranka, če ostane njeno sedanje vodstvo zvesto programu zadnjih mesecev, ne bo nikdar več zapreka našega socijalnega in narodnega razvoja; pač pa bo prišel čas, ko bo morala vstopiti v kulturni boj, takrat ko bomo na znotraj in na zunaj uredili svoj narodni, gospodarski in socijalni ustroj. Takrat bo prišel čas za boj med svetovnimi nazori, med dogmo in svobodno znanostjo.

Stara liberalna stranka je izginila iz slovenskega političnega življenja; preko narodno-napredne stranke se je razvila v Jugoslovansko demokratično stranko, vse oživljajoči demokratizem jej je dal sredi med vojnimi dogodki novo moč, da uresniči pod drugim imenom svoj prvotni narodni in svobodomiselni program. Razvoj te stranke ni potekal v tako jasnih osnovnih črtah kakor razvoj nekdanje klerikalne stranke. Dolgo časa ni odkrito priznala svojega svetovnega naziranja kot temelja svojega ostalega političnega in kulturnega delovanja. Malenkostne, tesnobne domače razmere jej niso pripuščale razmaha, kakršnega so izvršile liberalne stranke velikih narodov. Dvojno pot je imela od vsega svojega začetka pred seboj: če zastre izraziti program liberalizma, tedaj je smela pričakovati dejanske uspehe, številnejše pripadništvo; če pa nastopi odkrito, brezobzirno s svojim svobodomiselnim programom, tedaj bi odbila svojo glavno zaslonbo, malomeščanstvo, ostalo bi jej le prosvitljeno razumništvo, praktično bi se ne mogla udeleževati. Izvolila je prvo pot, da se je mogla prej ko mogoče aktivno udeleževati političnega življenja, da si je lahko pridobila mandate v najrazličnejših zastopstvih. Njeni prvi voditelji niso bili prepojeni s trdno vero v zmagajočo silo svojih idej, gojili so oportunitizem, da ne bi bili ostali poveljniki brez armade. Kapitalistično-industrijski svetovni razvoj je bil tej stranki v prid, množil je od leta do leta število onih, ki so bili primerni za sprejemanje njenih idej. Stranka sama ni prav kmalu spoznala, kam jo sili razvoj. Zamudila je mnogo ugodnih prilik, novo nastajajoče razmere so jo dostikrat prehitevale. Šele ko so njej nasprotne stranke brezobzirno in odkrito začele boj za svoje programatične zahteve, je tudi ta stranka postajala v svojem delovanju bolj in bolj programatična: predvsem je poudarjala narodnost in svobodomiselno kulturno smer. Izrazitega narodno-gospodarskega programa ni imela nikdar, kar jej je bilo v veliko škodo, tudi smotrene politične organizacije svojih pripadnikov ni znala izvesti. Sploh je bilo za to stranko tipično to, da je v organizacijskem oziru popolnoma odrekla. Šele letos si je osnovala organizacijski temelj in se prerodila v političnem demokratizmu ter ima v svojem novem programu tudi socializacijo družbenega življenja — modernizira se v vsakem oziru. Vse kaže, da obvlada razvojne tendence našega časa, da se ne bo dala več pehati od razvoja. Dolga, dostikrat zmotna in nejasna je bila pot te stranke, preden je prišla do politično jasnega programa, preden je razkrila jedro svojega osnutka, preden se je odkrito priznala k svetovnemu naziranju, na katerem bo odslej oprto njeno politično in kulturno delovanje.

Kdor premotriva brez predsodkov našo politično zgodovino, bo moral priznati, da je močno vplivala na principijelni razvoj obeh prej omenjenih strank slovenska socialno demokratična stranka. Njen jasni in radikalni politični program, njeno pogumno priznavanje naprednih kulturnih idej, njeni revolucionarni gospodarski cilji, njene organizatorične sile — vse to je nehote sililo nasprotne stranke, da niso odreenele, da niso zastajale. Ideje socializma, ki jih je prinašala socialna demokratična stranka med Slovence, so bogato oplojale politično delovanje drugih strank. Socialna demokratična stranka sama ni žela velikih uspehov med slovenskim narodom, toda brez dvoma je, da je bil v predvojni dobi njen idejni vpliv izmed vsed političnih strank najjačji. Zasmeh nasprotnikov je prikrival le bojazen, da ne ugrabi socialna demokratična stranka s silo svojih idej že omejeno posestno stanje nasprotnih strank. Toda med vojno je zgrešila socialna demokratična stranka pravo pot, geslo razrednega boja jo je premotilo tako, da je pustila v nemar razredni boj celokupnega slovenskega naroda, zatiranega naroda za državno samostojnost, boj zaslužjenega naroda za gospodarsko in kulturno neodvisnost. Velika zmota slovenske socialne demokracije v današnji, tako izredno važni zgodovinski dobi je, da je zamenila živo idejo socializma

z dogmo razrednega boja, ki ga smatra za cilj delavskega gibanja, ne pa kot sredstvo boja za socialno osvoboditev. Vsled tega ji je zastrto spoznanje življenjske potrebe vseh slojev našega naroda, katerega boj za narodno osvoboditev ni nič drugega kakor transformirani razredni boj.

a. š.

Dr. Ferfolja:

Po novi poti.

Mladini ali starini, kdo je na pravi poti? Prvi pravimo, po starih cestah ne gre več, izpreglejmo zmote, obrnimo. Drugi trdè, mi nimamo ničesar revidirati, našim programom se ne dà ničesar oporekati, naše resolucije so takò pogojene, da bolj ne morejo biti. Mi čutimo, kako životarimo, kako smo majhni, neznatni, oni še vedno varajo sebe in druge z namišljeno veličino naše stranke. Prvi smo spoznali, da smo se oddaljili od naroda, da smo živeli eksotično, tuje življenje v njem, drugi pa menijo, da je narod kriv tega razmerja, ker jih noče razumeti.

Kaj je treba predvsem revidirati? Predvsem naše značaje, našo prakso, našo taktiko. Programi in resolucije so lepe, a se ne izvajajo, prešle nam niso v kri in mesò, ostale so mrtve črke. Tak je bil brnski program, ki poleg tega ne zadošča niti po besedilu, takšna toli proslavljena tivolska resolucija. Kdo je nanjo še mislil po shodu, kdo se pobrigal, da bi bila prešla v duševno posest mase? Sedaj smo jo privlekli iz arhiva, na svojo sramoto! Meščanske jugoslovanske stranke so nas prehitale, prekosile z — majniško deklaracijo in s še pomembnejšo zagrebško resolucijo. Zanesle so najdemokratičnejšo idejo narodne svobode med najširše plasti naroda, vse to brez nas, ki naj bi bili predstavniki in prvoboritelji demokratizma. Zato pa smo se postavili v zadregi v pozo junakov, češ, kaj nam bo meščanska deklaracija, mi zahtevamo mnogo več za jugoslovanske narode, ujedinjenje brez ozira na državne meje in oblike. Poceni je ta naš pogum, naš besedni radikalizem, zaradi njega nas vladni pandurji ne bodo preganjali, s prezirljivim nasmehom nas pustè, da glumimo republikance. Z visokega stolca pozdravljamo mi majniško deklaracijo, češ, vendar že začnete, vi meščani, capljati za nami, posebno z zagrebško in žalsko resolucijo ste se nam približali, toda z vami ne gremo, kvečjemu od primera do primera.

Naš radikalizem nas ne ovira, da držimo roke križem, ko pripravljajo pot svobodni jugoslovanski državi — meščanske stranke, in tudi ne, da molčimo, ko hoče rennerjanstvo pod krinko socializma zagotoviti pot do morja nemštvu preko našega narodnega telesa in nam v pogubo.

Smo za samostojno jugoslovansko državo, a v isti sapi ji odrekamo življenjsko sposobnost in jo hočemo po Rennerjevem receptu stlačiti v okvir velike podonavsko-balkansko-adrijanske zvezne države. V tej zvezi se nam bo cedilo mleko in med. Graditi hočemo od zgoraj, da se čim bolj gotovo podrò temelji. Vprašujem dunajske in naše domače Rennerjance, čemu bi si belili sedaj glave, kakšne zveze in pogodbe bodo sklepale bodoče podonavsko-balkansko-adrijanske države med seboj? Glavno je, da se te države najprej vsaka zase ustanové, skupni gospodarski interesi jih bodo združevali in razdruževali po potrebi in — svobodni volji.

Očitamo deklaraciji — oportunistem in staro šaro hrvaškega državnega prava. Očitek je sam na sebi opravičen, toda izreči ga bomo smeli šele tedaj, ko bomo osnažili svoje domove oportunističnih smeti, ki so se v njih nagromadile pred vojno in še

posebno med vojno. Oportunistična deklaracija je praktična, izvedljiva, naši nebotični programi in resolucije so za enkrat gradovi v oblakih, zato pa prvo naši neizprosní narodni nasprotniki besno napadajo, za naše programe se pa niti ne zmenijo. Z eno besedo, deklaracijska politika je v praksi demokratično in socijalistično delo, pri kojem bi morali biti mi socijalisti soudeleženi v prvih vrstah in ga po svojem boljšem spoznanju poglobljati in modernizirati, ne pa stati ob strani križem rok in ga od daleč — pozdravljati.

Internacionala, v njo stavimo svoje upe, če tudi je ni več in jo bo treba zgraditi na novo. Ni se obnesla, ni nas dovedla ne k socijalni ne k narodni svobodi. V odločilnem trenutku je odpovedala. In preden začnemo graditi novo, morajo biti preje njeni posamezni temelji dograjeni, le iz posameznih svobodnih narodov se morajo izluščiti svobodni, razredno zavedni proletarci, ki se strnejo z enakomislečimi in enako-interesiranimi pripadniki drugih narodov v višjo mednarodno celoto, ki nam pribori končno svobodo, socijalno svobodo. Posebno za nas Jugoslovane velja pravilo, da je boj za narodno svobodo za sedaj bolj aktualen kot razredni boj. Ta bo itak tudi pozneje pri nas prepleten z narodnostnimi motivi, ker je večina velikega kapitala pri nas v tujih rokah, za danes pa se obstoječa gospodarska mizerija itak ne da odpraviti z razrednim bojem, marveč z odstranitvijo vojnih razmer.

Nekaj drugega pa lahko storimo, da, moramo storiti, če se hočemo dobro pripraviti za bodoče razredne boje: združiti ves naš proletarijat, onega žuljavih rok in onega, ki se vbada s peresom in z možgani, v eno samo stranko, ki mora biti jugoslovanska in socijalistična. S tem pade dunajski centralizem, doma pa spor med narodnim, krščansko socijalnim in socijalno demokratičnim delavstvom!

Koliko ledine je še zorati v jugoslovanskih deželah! Če smo v resnici jugoslovanski socijalisti in ne samo po imenu, potem je doma polje našega delovanja, ne v Gradcu, ne na Dunaju. Velikanska večina naših proletarcev je nam stala tuje in sovražno nasproti, ni nas umela, ni nas mogla umeti. Naša politika je bila masi tuja, neumljiva, nedostopna, nedosledna. Zato se je tudi dala masa porabiti meščanskim strankam za stafažo, ko je šel boj proti socijalistom. Nas je delila od mase predvsem debela stena naše dvoumne, nedosledne narodnostne politike.

Naloga naših somišljenikov, ki delujejo praktično v delavskem gibanju je, da stro to steno nespornostno razbijejo. Pogum in voljo morajo imeti, da združijo vse jugoslovansko delavstvo z geslom: Jugoslovanski proletarci, vsi v eno stranko, v prerojeno jugoslovansko in socijalistično stranko!

Dr. Fran Ilešič:

Peter Preradović.

(* 1818, † 1872.)

Ne mislim tu podati njegovega življenjepisa niti dati ocene celotnega njegovega pesniškega dela, gre mi marveč le za neke poteze njegovega nacionalno-socijalnega mišljenja.¹

¹ Slovenski pregled njegovega življenja in delovanja je priobčen v „Slovenskem Narodu“ dne 18. marca 1918. — „Izabrane pjesme“ je izdala v posebnem izdanju letos „Matica Hrvatska“ v Zagrebu.

Preradovićevo pesniško delo se loči ne le po času, ampak tudi po svojem značaju v dve jasno ločljivi dobi. V prvi dobi je Preradović pravi pesnik preporoditelj; zre slovansko jutranjo zarjo („Zora puca, bit će dana“ 1843) in se v njenem svitu iz tujine vrača v domovino; slovanski bratje si segajo v roke in dedi izročajo vnukom nove javorove gosli. Pesnik poklanja svoje „Prvence“ (1846) „krasnim domorodkam“ ter v svojem srcu meša podobo ljube in domovine. Bila je to doba, ko je končaval Prešeren ter začenjal Bleiweis s Koseskim in ko je Gajev ilirizem dobival konkretnjše politično lice.

Iz te dobe (1848) je tudi njegova fantastično po naukih Poljaka Mickiewicza zasnovana drama „Kraljevič Marko“, ki pa je ostala nedodelana.¹ Po narodni veri se narodu vrne svoboda, ko vstane kraljevič Marko. Toda kdo ali kaj nam zbudi Marka? Preradović nam na to odgovarja: „Samo po narodnem duhu more Marko vstati.“ Ta odgovor se zdi circulus, ker bi se obratno lahko vprašali: od kod pa naj pride „narodni duh“, če ni Marka, ki je nekaka personifikacija spečih narodnih sil? Tu imamo pred seboj filozofsko-zgodovinski problem, kdo prav za prav „dela“ zgodovino, ali poedina močna individualnost ali pa celota (celota družbe, naroda); ali je poedinec oče zgodovinskih pokretov ali pa le njih vnani in očitni izraz ter reprezentant? Preradović rešuje v svojem „Marku“ ta problem bolj v prilog celoti („narodni duh“), ki šele rodi velike individualitete (Marka). Kot sin občih razmer seveda Marko ni v vseh časih enako silen. Čim bolj razvit je narodni duh, tem silnejši je Marko. Ko je sin bosanskega sela in reprezentant narodnega duha, vrli Štefan, Marka probudil na Urvini planini, mu je rekel: „Marko, ti si jači nego si ikda bio — jer je s tobom sav rod oživio — glas tvoj ode ko munja po rodu.“ Seveda bi pa obratno „narodni duh“ ne mogel ničesar storiti in bi zato ostal brez pravega izraza, ako bi v Marku ne dobil svoje realizacije. Razmerje med „narodnim duhom“ in Markom je potemtakem tako: „narodni duh“ je narodna kultura, a ta dobi svoj izraz in obenem svojega branitelja v činu (politiki ali vojni), t. j. v Marku. Kultura in politika sta v tesnem kavalnem razmerju in imata obe enako velik pomen. Kultura pa mora biti tvorna sila, mora roditi „Marka“, t. j., čin.

Naravno je, da je Preradović v svoji drami tako naglašal čin kot končno nujnost; saj je svojega „Marka“ snoval baš l. 1848., v tem letu splošne aktivnosti, v tem letu, ko se je zdelo, da je iz Gajeve narodne kulture rasel njen plod, Jelačićev meč. Tragični Jelačićev neuspeh je morda Preradoviću vzel živo vero v to teorijo in morda tiči tudi v tem vzrok, da se ni mogel več odločiti, da bi svojo dramo v podrobnosti izvedel in končal. Vsekakor se je v poznejših letih (v drugi dobi svojega pesniškega dela, po l. 1860.) oddaljil od Markove teorije ter je „sablo“ povsem izključil iz Slovanstva.

V tej svoji poznejši dobi Preradoviću ne gre več predvsem za zbujanje Slovanstva, marveč mu je Slovanstvo že človeško poslanstvo ali misija na svetu. Posebno poslanstvo Slovanstva na svetu je ljubav, ta najvišji stvarjajoči princip, ki je vodil samega Boga, ko je ustvarjal prva človeka, ljubav, ki je najvišji in končni izraz vseh človeških vrlin. Slovanski narod je največji in najjačji, zato more in mora baš on predstavljati ljubav, višek popolnosti, in z njo rešiti svet. To je „zvanje slavljanstva“.

Ta teorija spominja ruskega slavjanofilstva in poljskega mesijanizma; razlika je ta, da so ruski slavjanofili videli ideal v ruskem pravoslavju, poljski mesijanisti v poljskem katolicizmu, a Preradović gleda spasitelja sveta v celem krščanskem Slovanstvu

¹ Gl. listek v „Slov. Narodu“ z dne 20. marca t. l.

kot takem, v nasprotju s propadajočim zapadom. Preradović je bil prvotno pravoslaven, a je — zaradi predpisov v vojaški akademiji v Dunajskem Novem mestu, kjer je študiral!! — kot deček prestopil h katolicizmu. Jugoslovanski narod po verstvu sploh ni enoten; razentega je bil spričo svojega števila (zlasti kot srbohrvatski narod v obsegu, kakor so ga videli že naši preporoditelji) manj prikladen, da bi pesniku postal nositelj svetovne ideje. Zato nam je umljivo, da je Preradović dajal veliko misijo ne morda Srbohrvatom kot takim, ampak vsemu Slovanstvu, ki je kot ideja našemu preporodu bila prava gonilna sila.

Za svetovne vojne je morda kdo podvomil o „zvanju slavjanstva“, ko je gledal, kako je odrekla vojaška organizacija največje slovanske države. Preradović bi mu s stališča svoje pesmi „Zvanje Slavjanstva“ pač tako-le odgovoril: Baš to, da je Rusija vrgla s sebe vnanji in navidezni izraz moči, carstvo in militarizem, da je z začasno in prividno smrtjo obračunala z grehi preteklosti ter z lastnim živim zgledom pokazala, kaj je enakost in bratstvo, kaj je „samoodločevanje“, je izmed vseh narodov sveta, ki se vojskujejo, najbolj pokazala svojo misijo, ki je obenem misija vsega človeštva — ljubav. „Z neizmernim trpljenjem in na križ pribiti pripravljamo Slovani Preradovićevo dobo, ko topov več ne bo,“ ko se bo vsakomur zdela greh beseda: „Unser Heiland ist unser Schwert“.

Evangelij ljubavi rad izključuje intelekt in tisto kulturo, ki izvira iz intelektualnega dela. S tem pa lahko dobi smer k prirodi in nje idiličnosti. Dasi Preradović svoje teorije ni razvil do vseh posledic, je vendar vidno, da je z Rousseaujem verjel v moč in veljavo prirode. V „Kraljeviču Marku“ slavi poljedelstvo; zlati zaklad, ki ga iščejo ljudje, so plug, motika in lopata. Edino poljedelstvo daje enakomerno blaženstvo prez plime in oseke. Obrt in trgovina zapeljujeta v greh. Trгоvec Zverić je pravi zločinec in malo boljši je krčmar. Slovan je prvotno poljedelec ter živi ob svoji grudi. Zverić se je pokvaril v tujini in širi sedaj svoj strup med narodom, ki je vsled tega že dosti pokvarjen. „Naj pije ljudstvo!“ tako pravi ter ga izmzgava. V „izobraženem“ svetu je povsod videl, da bogastvo teče iz tujega znoja.

Če se zamislimo v položaj prvih buditeljev našega naroda, ki so videli svojo nalogo predvsem v tem, emancipirati dušo našega človeka izpod sugestije tujega sijaja, se nič ne čudimo tej Preradovićevi obsodbi vsega tujstva, čigar kultura se baje najlepše spoznava v krasno zidanih — ječah. Duh tujstva je „gladek in ostrižen in namazan z vsako mastjo, tenkega stasa in hitrih nog, povsod se vrine in narod po sebi preoblači.“

Vseh podrobnosti te svoje slike tujstva, ki nam jo je podal v „Kraljeviču Marku“, bi Preradović pač v poznejši dobi ne vzdrževal; glavna smer, borba proti zapadni propadajoči „kulturi“ pa mu je ostala ter tvori baš bistvo njegovega „zvanja Slavjanstva“. Ta njegov odpor proti tujstvu, v katerem vidi le hlastanje po materijelnih dobrinah, ima svoj globlji temelj v njegovem zelo idealističnem svetovnem naziranju. Daleč je bil Preradović od materijalizma; obsojal je „puzavce“, ki se plazijo po tleh in ki za njih ne eksistira nič, česar baš tam ne najdejo. Prvo je duh in samo duh more osvoboditi narod. Zato je bil Preradović tudi vse prej kakor indeferenten napram verstvu. „Pjesnik je doduše postao ravnodušan prema oblicima, što su po njegovu shvatanju dijelili kršćanstvo istočne i zapadne cerkve, ali je zato tim jače prionuo uz jezgru kršćanstva i nastojao prodrijeti u duh nauke Hristove, u čemu se razvijao filozofijsko-religiozni duh njegove potonje poezije, tražeći vedro i jasno rješavanje vjerskoga problema.“¹ Ukvarjal se je s spiritističnimi študijami ter v njih smislu

¹ Drechsler-Vodnik v uvodu „Izabranih pjesmi“ (1918), str. V.

verjel v prenavljanje človeških duš, ki se opetovano pojavljajo na svetu, vsakikrat v popolnejši obliki. Kdor verjame v razvoj in napredek, kakor je verjel Preradović, se seveda ne oklepa vseh preživelih zgodovinskih tradicij, če ne ustrezajo več času. V Preradoviću nahajamo malo zgodovine, več sedanjosti, a največ bodočnosti.

Preradović, sin graničarski je bil oficir ter postal celo general. Kakor njegov vrstnik Kukuljević je težko čutil verige svojega stanu. Pa ni bil to pred vsem strah pred disciplinarnimi posledicami; saj je svoje pesmi vedno podpisoval s polnim imenom. Vojaško življenje kot tako se mu je zdelo le navidezno življenje. Mnogo opravil je v njem, a malo dela (Drechsler, op. cit. XVIII). Zlasti nerodno je bilo takrat svobodnemu duhu opravljati vojaško službo med in nad narodi, ki so hrepeli po svobodi.

Na noben način ni vsakdanji oficir, kdor se kljub svojemu vojaškemu poklicu bavi s takimi občečloveškimi problemi, kakor se je z njimi bavil Preradović. Živi ogenj nacijonalizma ga je pritegnil k narodu in s tem k problemom, ki se kažejo najkonkretnije v teh realnih skupinah človeštva, katere imenujemo „narode“. Vsak pravi nacijonalist se mora prej ali slej ukvarjati s socijalnimi vprašanji, a vsak socijalist z nacijonalnimi. Tako tesno se tikajo te stvari druga druge. Na njih koncu je — ali obča pravičnost ali Preradovićeva ljubav?

R. Golouh :

Socijalistične stranke in vojna.

Ali ni bilo socijalističnim strankam v resnici mogoče preprečiti vojne? Težko vprašanje, še težji odgovor.

Vaillant in Keir Hardie sta na strankinih zborih v Stuttgartu in v Kodanju ter na strankini konferenci v Bazileji vedno znova zagovarjala in utemeljevala svoj predlog, da se mora izvesti v vseh v vojni se nahajajočih državah splošna stavka. Proti temu predlogu pa sta bili zmeraj ravno oni dve skupini, ki bi prihajali pri uresničenju teh predlogov predvsem vpoštev: skupina francoskih marksistov (Guesdisti) ter rajhovska socijalno demokratična stranka. Svoje odklonilno stališče sta obe skupini zagovarjali povsem različno. Guesde je enostavno trdil, da je vojna naravna posledica kapitalističnega sistema in da moramo predvsem odstraniti ta sistem, ako nočemo vojne. Do tedaj da ostane vsak še tako dobro organiziran odpor proti vojni brezuspešen. Nemški socijalni demokratje so pa v glavnem dejali, da se ne morejo obvezati, ker ne vedo, če bodo dejansko v stanu izvršiti tak sklep. Ali je bilo to priznanje lastne nemoči, kljub njihovim mogočnim organizacijam in toli proslavljeni disciplini, pogumen čin odkritosrčnosti? Ali sta izhajali obe skupini, ko sta odklanjali take predloge, iz čistih, plemenitih nagibov? Gotovo je pač to, da smo prišli do svetovne vojne, o kateri je bilo očitno, da se bliža, ne da bi se bile zedinile socijalistične stranke na gotovem, vse dele internacionale zavežajočem sklepu. Morda bi se bilo to zgodilo na mednarodnem socijalističnem zboru na Dunaju jeseni leta 1914? . . .

Toda, ali naj sodimo danes stranke le po njihovem položaju in naziranju ob izbruhu vojne? Če niso mogle preprečiti vojne, ali so pa morda kaj storile za to, da bi se skrajšala? Vojna je razklenila polno problemov, od katerih rešitve je v prvi vrsti odvisno, da se vojna konča. Kako tolmačiti dejstvo, da nismo bili niti pri zahtevi po rešitvi problemov, ki bi bili zadali vojni brezdvomno smrtni udarec, složni in

edini? Naj omenimo le stališče posameznih socialističnih strank napram principu samoodločevanja narodov, naj omenimo nadalje dejstvo, da smo bili spočetka napram ruski revoluciji zelo različnega mnenja, da smo jo potem pozdravljali z zelo čudnih vidikov in nagibov, namesto da bi jej bili sledili, ker je bilo zdavnaj očitno, da le tako rešimo njo in sebe?

Stockholm bi nam bil moral pokazati izhod, nas zavrniti na pravo pot. Kakšni smo šli v Stockholm? Pri nas, na primer, se nismo mogli zediniti za skupen nastop avstrijske internacionale, ker smo bili glede rešitve narodnega vprašanja needini, ker nismo bili vsi mnenja, da je naloga socialistične konference tudi ta, da razkrinka one, ki so zakrivili vojno, uničevalce Evrope, in da bi dala konferenca s tako ugotovitvijo vsemu delavstvu učinkovito bojno voljo. Pa stališče enih in drugih napram vprašanju samoodločevanja in sploh rešitve narodnih problemov? Ali nima človek marsikdaj vtis, da politika gotovih socialističnih strank zametuje naravnost temeljna načela socializma in revolucije? Kako naj tolmačimo zgodovinsko gorostasnost, da glasuje večina socialistične stranke v Nemčiji za vojne kredite tudi po tem, ko je pruski militarizem uničil socialistično Rusijo, uničil bližnjo socialistično bodočnost vsega sveta? In pri nas ni nobene socialistične stranke, ki bi s tako zvano nemško socialno demokratično večino javno in protestno pretrgala vsako vez!

Politika hodi v kolobarju, vemo. Zlasti ko se stranke spozabijo nad svojim temeljnim programom, nad svojim zgodovinskim poslanstvom. Do vojne so si socialistične stranke ohranile v svoji politiki gotovo ravno črto in zato smo tudi vsi upravičeno zaupali njihovi moči in pomembnosti. Zakaj je bilo to dotlej mogoče? Morda zato, ker so se prej bolj jasno zavedale svojih načel, ali pa le zato, ker nismo bili postavljeni pred večjo, hujšo preizkušnjo? Gotovo je pač, da ni bila oficijelna politika socialističnih strank vsega sveta še nikoli tako nedosledna, kakor sedaj. Tega položaja ne bi mogli pravilno tolmačiti niti z vidika doslednega radikalizma, niti z vidika taktičnega oportunizma.

Edini razveseljiv pojav v življenju socialističnih strank tekom vojne je ta, da niso strankini pristaši gledali na svetovne probleme, na usodo strank, hladnokrvno, brezbrizno. Da se vrši v socialističnih strankah hud notranji boj, da vse išče nova pota, da se vse zaveda strašnih zmot, je očitno. To dejstvo nas more vse razveseliti. Najslikovitejše se nam kaže ta boj, a obenem tudi vse naše slabosti in zmote, ravno v življenju avstrijskih socialističnih strank. Že v avstrijsko-nemški socialni demokraciji imamo malodane štiri struje: skrajno desno strujo Rennerjevega patriotskega socializma, nemško-nacionalno socialistično strujo Leuthnerja in pokojnega Pernerstorferja, socialistični integralizem starega Adlerja ter levi radikalni socializem, katerega najizrazitejša predstavnika in tolmača sta Oton Bauer in Friedrich Adler. Vsem tem strujam bi ne bilo oporekati, ako bi ne bile doslej zašle vse, razen radikalno socialistične, v ostra protislovja. Nič jasnejši ni položaj v poljski socialno demokratični stranki, ki je hodila tekom vojne dokaj čudno pot. Med nabiranjem legijonarjev za boj proti Rusiji in bojem za personalno unijo Poljske z monarhijo, je tudi poljska stranka pozabila na marsikaj. Njeno stališče si moremo tolmačiti le, ako upoštevamo žalostno usodo Poljske. Toda tudi tam se pojavljajo nove struje, nove združbe. Nejasen je tudi položaj na Češkem, kjer stoji nasproti struji Šmeralovi, Nemecovi in Soukupovi, struja Modračkova in Habermannova, da ne omenjamo še centralistov. Druži jih le temeljni program stranke in zahteva po neodvisni češki državi. Če tudi vsled danega političnega položaja in neodpušljivih napak nemških sodrugov ni mogla biti politika čeških socialistov drugačna nego je bila, se vendar niso mogli izogniti hudim zmotam.

Najlepši pojav v češkem političnem življenju v zadnjem času pa je sklep Klofačeve stranke, da priznava načelo razrednega boja in da se hoče pridružiti bodoči internacionali. Ta pojav je tudi za nas slovenske socialiste izredno zanimiv in poučen. Kaže nam pa tudi, da niso češki sodruzi — kar jim moramo priznati v čast — v stiku z meščanskimi strankami pozabili na svoj program in na svoj boj, da so nasprotno prepojili še druge stranke s socialističnimi nazori.

Kar loči pri nas močno socialistične duhove ni le vprašanje strankine taktike, marveč tudi stališče napram narodnim vprašanjem. Tudi tu imamo ravno med nemškimi sodruzi različna mnenja. Imamo Rennerjev narodni program, ki se naslanja na narodna okrožja, imamo pristaše brnskega programa, ki je površen in nejasen, imamo pa tudi moderno stališče Bauerjevo, ki zahteva odločno, da je treba rešiti enkrat za vselej narodna vprašanja na ta način, da se ustvarijo neodvisne narodne države.

* * *

Omenili smo na kratko pojave v socialističnih strankah z namenom, da ugotovimo prihodnjič vpliv, ki so ga ti pojavi imeli na dejanje in nehanje naše jugoslovanske socialno demokratične stranke v tej dobi. Eno je pa že sedaj gotovo: socialistično gibanje vseh narodov in vseh držav brez izjeme mora nastopiti nova pota. Socialistična ideja ni odpovedala, ona ostane zvezda vodnica vsem tistim, ki resnično žele vrednejšo, plemenitejšo bodočnost človeštva. Odopovedala sta nasprotno notranji ustroj in taktika strank. Pri iskanju novih potov nam bodo dragoceno vodilo bridke izkušnje preteklosti. Nismo obupali nad bodočnostjo strank, nad svetlim razvojem njihovih idej; zavedamo se pa mogočno, da morajo odslej temeljiti stranke na svojih dejanjskih dobrinah, na dejanjski moči in veljavi vsakega poedinega pristaša in ne na fiktivni, varljivi in omamljajoči moči danega števila. Naša socialistična vzgoja mora postati zavestnejša, in zavestnejša, krepkejša in prostejša vsa naša politika.

Outlaw:

O ženskem vprašanju.

K problemom, katerih razvoj je vojna izdatno pospešila in katerih bistvo se je z gospodarskim preobratom v vojnem času močno spremenilo, spada tudi žensko vprašanje.

S koncem vojne ta pospešitev razvoja gotovo ne zastane in tudi značilne spremembe — tako glede uporabe žene kot delovne sile in glede pravičnejšega upoštevjanja žene kot enakovrednega kulturnega faktorja — ne bodo prešle v reakcijo. Z vso gotovostjo pričakujemo lahko prav odločnega pritiska na obe omenjeni strani v napredujoči smeri.

Vsakega istinitega pristaša socialnega napredka mora to dejstvo nad vse razveseliti, ker bolelo nas je od nekdaj, da je bila v splošnem razvoju ravno najtemnejša stran neuvaževanje žene kakor enakovredne delovne sile z možem na narodno gospodarskem polju.

Z narodno-gospodarskega kakor tudi s socialnega stališča moramo pa danes polagati največjo važnost na ekonomično in organično rešitev vprašanja ženskega gibanja. In to ne le iz ljubezni do neuvaževanega ženstva, temveč tudi iz življenjske potrebe našega gospodarskega napredka. Osebnostno bi si pač želeli, da sploh ne bi bilo

tega vprašanja, ker je meni kot tehniku ženska ali moška delovna moč popolnoma nerazumljiv pojem; ženstvo žalimo in diskreditiramo že z onim trenutkom, ko priznamo, da ima socialno gibanje posebno poglavje o ženskem vprašanju.

Toda dejstvo je, da žal ne moremo preko tega vprašanja, seveda po krivdi, katero smo podedovali od nesrečnega razvoja državnega ustroja in nekulturnega razredovanja človeške družbe; tega dejstva se mora zavedati razumno ženstvo. Kjer pa ženstvo še ni prišlo do tega spoznanja, je naša prva naloga, da razkrijemo te krivice in pomagamo izravnati krivico, ki uvršča ženo kot eksistenčno silo v posebni razred. V prvi vrsti je torej treba odstraniti nepravilno opredelitev — mož goni, žena vleče — ali matematično izraženo: faktor žena je le funkcija drugega reda.

Različni narodi ne prikazujejo v nobenem drugem oziru svoje plemenske posebnosti v toliki raznolikosti, kakor ravno v uvaževanju žene kot družabnice ali sotrudnice oziroma kot delovnega faktorja v narodno gospodarkem razvoju. Pri nekaterih narodih negujejo ženo kakor nekakšno božansko poslanico in jej ne odkazujejo druge funkcije nego one za ohranitev vrste, pri drugih jo vpregajo v plug in gledajo ravnodušno njeno trpinčenje. Pri tem narodu zapira pretirana moralnost žene v kletke, pri drugem jih goni preziranje kakor pse na cesto. V vseh drugih ozirih opažamo neko sorodnost pri plemenskih posebnostih, nekako sorodni in normalni razvoj, le v uvaževanju žene vidimo prav čuden nesmisel, neko negotovost in zmedenost.

Ali ne bi potem pričakovali, da pride najnedolžnejši razum do prepričanja, tu ni nekaj v redu, tu so le malenkostne razmere krive, da se te neenakosti še niso izenačile. Nehote prihajamo zato do zaključka, da to raznovrstno razlikovanje, to nasprotujoče si upoštevanje in izkoriščanje ni naravno; zato tudi ne more uporabljati delovni proces ženskih sil v splošno dobro.

Vse žensko gibanje — ako moremo o tem sploh govoriti — je nastalo pri nas iz dejstva, da je bilo na potu kulturnega razvoja našega naroda nekaj moči ženskega spola, ki so stremele po tem, da se javno uveljavi in upošteva njihova bitnost; nekaterim pa je preostajalo brezdelnega časa, katerega izrabiti je bil kolikor toliko interesanten šport. Sem pa tja je tudi ta ali ona stranka iskala svoje koristi v izrabljanju ženske pomoči s trenutnim upoštevanjem žene kakor družbenega faktorja. A kakor hitro je bil dosežen malenkostni, egoistični cilj, že je bilo vse upoštevanje pozabljeno. Po tej stari poti ne smemo dalje, izorati moramo pot resnice in pravice, pot ekonomične potrebe.

Nova pot mora temeljiti na najenostavnejši in najnaravnejši podlagi, brez vse zahrbtnosti. Ne smemo računati, koliko pridobimo z ženstvom, ako ga privabimo v svoj krog, ampak sklepati moramo, koliko pridobi ženstvo v svojem socialnem povzdigu, ako sledi nam. Brez te odkritosrčnosti bi bilo vsako delo negativne vrednosti in ne bi imelo posebnega razvojnega pomena.

Zato je tudi v tem velevažnem delu vsako strankarstvo strup, je vsako vsiljeno politično izkoriščevanje ugodnemu napredku ženskega gibanja nad vse škodljivo.

Ženskega vprašanja ni mogoče rešiti na temelju naziranj te ali one politične stranke. Rešitev ženskega vprašanja je le v pravilnem razumevanju delovnega poklica žene, v upoštevanju njene efektivne delovne sile in v izenačenju krivičnih socialnih razmer. Za tako rešitev pa v početku ni potrebno tega ali onega političnega prepričanja, temveč le pravega kulturnega dela, v čistem pomenu besede kultura.

Rešitve prava pot je torej edino v spoznanju delovnega problema, je edino v pravi ocenitvi delovne sile od strani onega, ki ima delovno silo, in onega, ki jo hoče izrabiti.

Ni pretežka, toda hvaležna naloga, da posredujemo to spoznanje delovnemu ženstvu, ki trpi vsled današnjih razmer. Kakor je bistvo delovnega procesa komplicirano in navidezno navezano na temeljita teoretična raziskovanja, vendar se da ono predstaviti na enostavnejše razlage, soglašajoče z umevanjem v pošttev prihajajočega kroga.

Žena mora torej v prvi vrsti spoznati, koliko je vredno njeno delo, zakaj da dela, da mora delati in kakšen uspeh predstavlja njeno delo v gospodarskem oziru. Žena, kakor vsak drug ponudnik delovne sile, mora najprej jasno vedeti, da je delo — delo, pa naj ga izvršuje ali stroj ali žena ali mož. Utrditi se mora v njej prepričanje, da se ocenjuje delo le po delovnem uspehu, in da šele ta razločuje raznoterosti intenzitete stroja, žene ali moža.

Kakor znano, nam predstavlja vsako delo le ono vrednost, kolikor je v njem izrabljenih oziroma nakopičenih delovnih enot. Toraj je ne glede na materijelno stran vsaka ocenitev dela odvisna od pravega upoštevanja resnosti in vrednosti delovne sposobnosti — od samozavesti te delovne sposobnosti. Ko bomo pripeljali naše ženstvo do te najvišje zavesti, ko bo konkurirala žena v enakem smislu z moškim prepričanjem, se bo šele dala uveljaviti njena enakovredna usposobljenost v bju narodno-gospodarskega in socialnega razvoja. Šele na tej stopnji spoznanja je mogoče ukoreniniti v vse dele družbenega življenja socialistično naziranje, da je žensko vprašanje le del splošnega socialnega vprašanja.

Članek Š. A. v prvi številki „Demokracije“ je zasnovan na podlagi urejenega družbenega reda moderne države in ne dvomim, da je ta v članku začrtana pot potrebna, da so stavljene zahteve le minimum naših potreb, ki bi pomogle ženskemu gibanju do uveljavljanja in do pospešitve socialnega povzdiga.

A našega šolstva, kjer tiči glavni del vseh zaprek in nazadnjaštva, ni mogoče v doglednem času tako ugodno reformirati ali vsaj dvigniti na tak nivo, ki bi jamčil za ustvaritev temelja, na katerem bi se moglo uspešno graditi dalje za popolno uveljavljanje žene. Naše zahteve, v najsiromašnejšem obsegu, bi morale v tem pogledu tako narasti, da bi bile že v osnutku obsojene na neuspeh, ker nimamo niti najmanjših garancij, da se preustroji v doglednem času nazadnjaški državni režim, kaj še, da se v našem smislu popolnoma pomladi.

Treba je torej samouredbe. To si predstavljam v okvirju dobro zasnovanih in kolikor mogoče krajéno v malem obsegu prirejenih rednih ljudskih predavanj. Namenoma ne rabim izraza ljudskih akademij, ker tako nazvana institucija ali prenapne naše zmožnosti, ali pa ne zadosti pričakovanjem.

Predavanja naj bi se vršila nedeljo popoldne in sicer o predmetih, ki sem jih bil že preje omenil: delovni problem in socialna zavest. Predavanja naj vrše če le mogoče žene, ker vlada pri mnogih ženskah neka posebna, prirojena mržnja do moških, kadar gre za poučevanje. In žena najde napram ženi lažje potrebni duševni kontakt.

Največjo važnost v osnutku teh predavanj pa je polagati na njih v najmanjšem detajlu izdelano organizacijo. Nobene prenaplenosti v bojazni, da bi se s čakanjem bogve kaj zamudilo. Ravno vsa naša dosedanja podjetja, bodisi na narodno-gospodarskem ali socialnem polju trpe na veliki napaki, da je bilá njih izvršitev prenapljena in v organizaciji nepoglobljena. Zato mora biti osnutek do zadnje pičice preračunjen, slednji, najmalenkostnejši faktor uvaževan, da zagotovimo uspeh. Načrt mora vestno garantirati izvršitev, če tudi trajajo predpriprave mesece ali celo leta.

K organizaciji pa spada tudi podrobno agitatorično delo. To ni ravno opravek najprijaznejše oblike in marsikdo se že prestraši, ako je naprošen, da se izpostavi za

ta nehvaležni, a velevažni posel. Posebno pa žene, katerih domišljija v tem oziru mnogokrat neopravičeno pretirava.

Za vse to delo vam, žene, podajamo svoje odkritosrčno moško srce in moško voljo za sopomoč, seveda, če je ta pomoč potrebna in imate zaupanje do nas. Poudarjati moramo, da ne ostanete osamele v svojih upravičenih težnjah, ker vaš napredek je istotako naš napredek.

Socijalno gibanje mora poznati eno samo smer napredka, to je splošni napredek človeštva brez ženskega vprašanja. Torej je dolžnost vsakega moža in vsake žene, da iztrebimo iz življenja, iz socijalnega gibanja ono vprašanje, katero danes še nazivljamo „žensko vprašanje“.

Dr. Lavo Čermelj:

Trst in Slovenci pred vojno.

O pomenu in važnosti morja ter o potrebi in nalogi velikega pristanišča (scilicet Trsta) pišejo in govore razni poklicani in nepoklicani faktorji drugih narodnosti v naši monarhiji, razpravljajo pa o tem tudi naši časopisi in časniki. Prvi gledajo seveda edinole na cilj, ki so si ga postavili, in gredo pri tem preko ali celo proti dejanskim razmeram in potrebam našega mesta. Ali tudi v slovenskih člankih in razpravah pogrešamo večinoma pravega razumevanja našega življenja in položaja v velikem pristaniškem mestu. Večina teh člankov vsebuje bolj ali manj posrečeno kopijo tujih idej v bolj ali manj domači obliki. Trst je bil in je še vedno skoraj vsej Sloveniji, tudi beli Ljubljani (o hrvatskih deželah nočem niti govoriti) popolnoma tuj in neznan. Trst je zanje mesto, kjer prebivajo tudi Slovenci, ki lepo napredujejo, o čemur pričajo rezultati raznih volitev, ki so narodno navdušeni in bojevit, in ki ljubijo one večne in večno enake veselice v mestu in v okolici.

Glavni vzrok tega nerazumevanja se mora seveda iskati v usodepolnem razcepljenju našega jugoslovanskega naroda in maloštevilnega slovenskega dela tega naroda, razdeljenega na toliko dežel. Gotovo pa je vplivala na to tudi čudna upravna in gospodarska politika naših državnikov, ki niso pravočasno spoznali važnosti velikega pristanišča ter niso mogli in niso hoteli tesnejše spojititi našega pristanišča z njegovim naravnim in zanj prepotrebim zaledjem. Ali vzrokov je bilo dovolj tudi v nas samih, zlasti v našem političnem življenju. Naj bo vzrok ta ali oni, dejstvo je, da se je razvil Trst popolnoma ločen od ostale Slovenije (izvzemši enega dela Primorskega), ki je gravitirala v kranjsko prestolico — Ljubljano. Ljubljana in Trst, dva popolnoma nasprotna svetova. Ljubljana — glavno mesto dežele malih in večjih kmetovalcev, sedež centralnih deželnih uradov in šol, ki so zopet najbolj karakteristične za značaj dežele same (gimnazije, samo ena realka in še ta nemška, višja obrtna šola pa se je otvorila komaj v tekočem šolskem letu). Na drugi strani pa Trst, mesto trgovine in industrije. Ljubljana ni mogla imeti pravega razumevanja za Trst in Slovenci v Trstu niso mogli zainteresirati Ljubljanec za sodelovanje v velikem trgovskem mestu. Slovenci v Trstu so tvorili in tvorijo še vedno s svojim domačim naraščajem in s pritokom iz bližnjega zaledja po svoji pretežni večini proletarijat v najhujšem pomenu besede. In usoda tega slovenskega proletarijata je bila dvojno huda: bil je suženj kot delavec in suženj kot Slovenec. Gospodar — tujec ga je zaničeval, uradniki in predstojniki, skoro izključno drugorodci, so ga zasmehovali, in celo delavci-sotrpini druge narodnosti so ga pre-

zirljivo nazivali „ščavo“. V tem oziru je bila milejša celo usoda onih nesrečnežev, ki so šli iskat dela in sreče na Westfalsko in v daljno Ameriko.

Slovenec je opravljal najnižja in najtežja dela. Kvalificirani delavci in uradniki so bili drugorodci ali potujčeni sinovi naše matere. Edino dve obrti so opravljali naši ljudje: zidarsko in kamnoseško. Ali tudi tukaj so bili podjetniki in gospodarji skoro izključno tujci. Našemu kraškemu kamenju je gospodoval in gospoduje tuji kapital in tuji gospodar.

Od tako zvanih malih obrtnikov so bili Slovenci peki ter deloma mizarji in čevljarji, vse druge obrti so bile le najhujše raznarodovalnice naše mladine.

Ideja zadružništva se je usidrala tudi med tržaške Slovence in je ustvarila v mestu in okolici razne zadruge, zlasti konsumna društva, ki se lažje ponašajo s svojim številom kakor s svojim uspehom in delom na zadružnem polju. Hvalevredno pa je bilo vsekakor njihovo delovanje za narodno probujenje tržaškega Slovenstva. Na vsak način pa je polje zadružništva še precej neobdelano in ravno tukaj nas čaka največje delo.

Omenjal bi rad samo eno panogo, in to zato, ker je posebno za naše mesto karakteristična. V barkovljanski, kontoveljski in križki luki so doma naši ribiči. Tam ima vsak svoj čolnič in svoje mreže za sardele in manjše ribe, gori na hribu pa ima svoj majhni vinograd in pol razsuto bajtico. Pred njim leži velikansko morje, ali on ne more biti njegov gospodar. Sam je preslab in preubog, a ideja skupnega delovanja z drugimi mu je še popolnoma tuja. Že za lov na tun, ki prinese marsikaterikrat precej bogat plen, nima primernih priprav, ker so zanj predrage. Izposodi si pri neribiču-krčmarju potrebno mrežo, neznatni del dobička je plačilo za njegov trud in še ta gre zopet v žep... krčmarja-neribiča.

Uspešno je bilo delovanje hranilnic in posojilnic, in zlasti v zadnjih letih se je njih število precej pomnožilo. Opažati pa je bila že pred vojno nekakšna stagnacija v njihovem delovanju in njihovih uspehih, kar pa je bil splošen pojav pri denarnih zavodih. Novo življenje so prinesle banke, toda izbruhnila je vojna in tudi njih delokrog se je moral vsaj v našem mestu začasno omejiti in spremeniti.

Takšen je bil položaj Slovencev v Trstu. Raja brez pravic in ugleda, brez besede v javnih uradih in korporacijah, brez šol in drugih kulturnih zavodov. Na zunaj se niso mogli uveljaviti, odtod italijansko lice mesta. Pri svojih someščanih pa so veljali za hribovce, za reakcionarce in klerikalce. In čuditi se ne smemo, ako se je pri takih okoliščinah ogromno število Slovencev odtujilo svojemu narodu.

Prva naloga je bila ustaviti to raznarodovalno delo in rešiti in ohraniti sinove našemu narodu. To delo je z vztrajnostjo in požrtvovalnostjo izvršilo politično društvo. Narodna zavest je sedaj poglobljena in smelo smem trditi, da ni bilo ljudstvo nikjer drugod tako zrelo za majniško deklaracijo kakor ravno v Trstu.

Slovensko ljudstvo se je narodno prebudilo, ali čutilo se je zatirano kakor proletarijat. Potrebovalo je pomoči in tolažbe in zato je iskalo pomoči pri socijalni demokraciji. Ali tu se ni čutilo popolnoma domačega. Manjkalo je slovenskih voditeljev, a pri italijanskih sodrugih je vladala ideja nenasilne asimilacije slovenskega delavstva. Nastala je reakcija in ustanovila se je „Narodno-delavska organizacija“, ki je priklenila nase precejšnje število delavcev, ki so se odzvali morda bolj iz narodnega navdušenja nego iz prave zavesti socijalne in družbene potrebe. Tudi na zadružnem polju je organizacija v začetku dobro uspevala. Na pravo skupno delo s socijalno demokracijo ni bilo misliti, ker se ni narodno-delavska organizacija ustanovila poleg nje, temveč proti njej. Njeno zadružništvo pa je morala propasti zaradi pre-

velikega optimizma in prevelike dobrohotnosti. Znova se je kruto potrdilo pravilo: konsumna zadruga ne sme poznati kredita.

Narodno prebujenje pa se ni ustavilo pri narodnem navdušenju, se ni zadovoljilo samo z negativnim delom, t. j. s preprečitvijo nadaljnega raznarodovanja našega ljudstva, ono je ustanovilo tudi slovensko šolo v Trstu. Država in mesto sta se ji protivila: mestni magistrat je pripoznal potrebo slovenskih šol samo v okolici in država je šele v zadnjih letih prispevala z neznatnimi zneski za naše šolstvo. Tržaški Slovenci so imeli v mestu svoje ljudske šole, „svoje“ v popolnem pomenu besede, to je bila šola, ki so jo sami s svojo požrtvovalnostjo vzdrževali, to je bila šola, kjer so se vzgajali tisoči njihovih otrok, katerim sta odrekala država in mesto pravice do pouka v materinščini. Ljudski šoli je sledila prepotrebna trgovska šola, tudi ta le po privatni inicijativi Slovencev samih in vzdrževana po podporah slovenskih denarnih zavodov. Država je prispela letos v drugič 5000 kron. Med vojno se je začela pretvarjati deška osemrazredna ljudska šola v meščansko šolo, in čuditi se moramo, da se ni takisto že zgodilo z dekliškima šolama. Padec Gorice je prinesel v naše mesto goriško učiteljsko in slovensko gimnazijo. Upajmo, da se bo slednja razvila v samostojno in popolno tržaško gimnazijo s slovenskim učnim jezikom. Sedaj se nam obetajo tudi razni oddelki na tukajšnji državni obrtni šoli.

Ali tudi drugače se je začelo kulturno življenje razvijati: ljudske knjižnice so se ustanovljale v mestu in okolici, društvena in javna predavanja so se gojila z najlepšim uspehom. To je bilo v prvi vrsti delo „Ljudskega odra“ in akademičnega društva „Balkana“. Ali vse to delo je bilo premajhno in premalo sistematično. Pogrešala se je zlasti centralna knjižnica in manjkalo je še vedno prepotrebnih javnih knjižnic v mestu samem. Iz navadne diletantske družbe se je bilo razvilo samostojno slovensko gledališče, ki je nekaj časa bilo resnično izbran hram dramatične muze, žal pa so mu osebni prepiri izpojedali in izpojedli nadaljnji razvoj in obstanek. Na glasbenem polju pa je z najboljšim uspehom delovala podružnica ljubljanske „Glasbene Matice“.

Tako se je razvijalo in se je začelo razvijati slovensko življenje v Trstu, marsikaterikrat je bil razvoj prisiljeno hiter, neizkušenost, neprevidnost in optimizem so mu bili v kvar, v splošnem pa je imelo to življenje trdno podlago in je dajalo najlepši up za srečnejšo bodočnost.

Prišla je svetovna vojna, razrušila je marsikaj, a sezidala le malo, glavno delo nas čaka po vojni. Sedaj pa se moramo pripravljati za ta čas z dejanji in nasveti. In to ni naloga Trsta samega in tržaških Slovencev, temveč vse Slovenije in Jugoslavije.

Peter Jug:

Naš kmet in zadružna organizacija.

Težko bi našli pridnejšega delavca od našega kmeta. Žal, da sta njegova energija in trud dostikrat kar najmanj produktivno naložena. Način kmetiške produkcije ne izkorišča vseh pridobitev tehničnega napredka. Izbira produkcije pa se giblje konservativno v svojih starih strugah, brez ozira na tok svetovnega gospodarstva. Skratka: kot delavec je naš kmet na višini, kot tehnični in komercijonelni vodja svojega obrata pa ne.

Slednje je glavni vzrok, da so bile gmotne in življenjske razmere našega kmeta pred vojno neugodne. In če ostane v tem oziru vse pri starem, bi skoraj lahko dejali, da bodo postale zopet neugodne, kadar minejo sedanje izredne razmere.

Resen proces se odigrava pred nami: naš kmet se ponekod odreka svoji svobodi in celo zemlji in prodaja svojo energijo industrijskemu podjetniku, ki jo zna produktivneje nalagati. Mnogo jih je, ki gredo prostovoljno v rudnik in mesto. Ta proces ima v agrarni zgodovini že svojo analogijo: tako je nekdanj deloma izginjal svobodni kmetiški stan v valovih graščinskega gospodstva. Še več jih je, ki jih neugodne gmotne razmere silijo, da hodijo v rudnik in mesto.

Avtokracija velekapitala zmaguje v gospodarskem življenju nad demokratičnimi potrebami in zahtevami srednjega stanu. In to v prvi vrsti vsled tega, ker zna pravilneje voditi delovno silo.

Ako hočemo pri nas ustaviti ta proces, se moramo boriti proti jedru zla in dvigniti tehnično in komercialno vodstvo kmetiških obratov.

Ako vzamemo kmeta kot posameznika, je to skoraj brezupna naloga. Na najmanjši obrat vpliva dandanes skupno svetovno gospodarstvo s svojimi trgovskimi konjunkturami in svojim tehničnim napredkom. Zato zahteva tehnično in komercialno vodstvo mnogo časa in znanja. Naš kmet pa največkrat nima ne enega ne drugega. On mora posvečevati vse svoje sile ročnemu delu.

Iz tega razloga ne polagam posebne važnosti na šolanje posameznika. Kar se doseže s tem, je vedno le polovičarsko in ne zadostuje. Edini izhod vidim v tem, da bi prepregli našo deželo z vzornimi obrati, ki bi bili na eni strani z okolico v najožji zvezi in jo dvigali s svojim zgledom, na drugi strani pa bi morali biti trdno organizirani in podrejeni enotnemu vodstvu. Taka organizacija bi mogla dajati kmetiškemu obratu to, kar mu danes še manjka.

Na kaj bi se mogla taka organizacija na Slovenskem praktično naslanjati?

Med našimi kmeti delujejo doslej kmetiške šole s svojimi potovalnimi učitelji, oficijelne kmetiške družbe in različne po strankah razcepljene, pred vsem na denarno gospodarstvo se omejujoče združne zveze.

Kmetiške šole in kmetiški potovalni učitelji so za napredek kmetištva brez dvoma mnogo storili. A organizacija, kakršno imam v mislih, to ni in ne more nikoli postati. Vsi ti faktorji niso enotno organizirani in imajo preširok delokrog. Namesto lastnega gospodarstva in konkretnih zgledov posredujejo abstraktno gospodarsko izobraževanje in šolanje posameznikov. To je, kakor sem že zgoraj omenil, metoda, ki ne zadostuje.

Razen tega naj omenim mimogrede, da izgubljajo od države vzdrževani zavodi prav lahko smisel za to, kar je praktično najvažnejše: za rentabiliteto obrata. Menda ne delam krivice našim kmetiškim šolam, ako trdim, da hodijo po enakih potih. Njihova glavna težnja meri na povečanje produkcije. O izbiri produkcije z ozirom na rentabiliteto sem v naših agrarnih listih razmeroma malo čital. In vendar je to tako široko, tako neobdelano polje! Naš kmet producira iz konzervativnosti še vedno stvari, o katerih vé že lajik, da v današnjih razmerah še njegovega dela ne poplačajo. Na drugi strani pa ne pozna različnih vrst produkcije, ki bi mu njegovo delo boljše poplačale. Privatnik je bil, ki je prinesel svoj čas na Slovensko hmelj, a ne kmetiški strokovnjak! To le mimogrede.

Druga organizacija, ki bi prihajala v poštev, so naše kmetiške družbe.

Te kmetiške družbe se zbirajo okolo redko sejanih veleposestnikov, ki jih imamo na Slovenskem. Kak veleposestnik v svojem prostem času in morda kak učitelj

ali duhovnik s primerno ljubeznijo do stvari, pa kljub temu le diletant, to je enota kmetiške družbe, poklicane, da deluje samostojno in ne morda samo kot izvršilni organ sposobnejših moči.

Nekaj tudi to koristi. A organizacija, kakršno imam v mislih, se ne more razviti iz teh temeljev.

Prvič je naše veleposestvo, kakor sem že dejal, redko sejano. Pač je pa med nami še dokaj graščin, kojih edina eksistenčna opravičenost bi bila v vodilnem delu, kakršnega imam tukaj v mislih. A te sploh ne prihajajo v poštev. Naši graščaki še svojih posestev ne znajo voditi. Razen tega so izgubili vsak stik z narodom, med kojim žive. V glavah Bartschevih junakov ni idejne podlage za delo, med našim ljudstvom. Tako ostaja samo še naše slovensko veleposestvo. Redko je in neorganizirano.

In celo o tem veleposestvu lahko trdimo, da mu manjka idejne podlage za velikopotezno organizacijsko delo.

In koncem koncev je tako delo poklic zase in ne stvar, ki se jo opravlja o prostih urah, dokler ima človek veselje zanjo. Iz teh razlogov od kmetiških družeb ni veliko pričakovati.

Pač pa tvorijo naše denarne zadrugе in njih zveze izhodišče, na kojem se da zidati.

Denarne zadrugе so nam zbrale in nam zbirajo kapital, brez kojega ni mogoče ničesar začeti.

Na tej podlagi bi se moglo organizirati polagoma celo armado izurjenih in spretnih vodilnih moči za vzorne obrate — gospodarske zadrugе — ki bi dvigali s svojim zgledom in svojo inicijativo vso okolico. Ako bi bilo vse centralizirano, bi zadostovalo, če bi imeli posebno kvalificirane moči v zvezah, v posameznih zadrugah pa moči s sposobnostjo izvršilnih organov.

Duh, ki vlada v vrstah Krekovih učencev in v Štiblerjevi okolici, je sposoben, da nam ustvari kaj velikega. Iz teh krogov bi moralo priti dejansko vodstvo za delo, kakor sem ga naznačil v obrisih.

To delo se mora začeti z reformo zadružne organizacije v tem smislu, da se njeno uradniško osebje izpopolni. Vedno je treba najprej skrbeti za strokovno izobraženo osebje, preden se spravi podjetje v življenje, ker drugače se ponesrečijo najboljši načrti. Za nadaljnje delo pa je nujen predpogoj, da se koncentrirajo zadružne organizacije.

Na to polagam prav posebno važnost, čeprav se zavedam, da v tem oziru zadružna teorija deloma ni mojih misli.

Ko so ustanavljali med nami svoj čas gospodarske organizacije, je hotel doseči ž njimi marsikak organizator v prvi vrsti to, da bi ostajal odslej ves dobiček, ki se je stekal doslej v žepih prekupcev in trgovcev, v žepih organiziranih konsumentov, organiziranih producentov.

Problem je bil po njegovem mnenju samo ta, da se trgovca in prekupca izpodrine ter nadomesti s človekom, ki ne bo iskal prekomernih dobičkov. Da bi se dosegel ta glavni cilj, niso gledali veliko na to, kdo je ta človek: ali navadni kmet, cerkvenik, občinski pisar, ali kdorkoli.

Agitacija za konsume in produktivne zadrugе je bila takšna, da je naivno mišljenje že videlo v duhu, kako bo živel vsled zadrug v bodoče vsak organiziran konsument in producent v razkošju.

Razočaranje je moralo priti. Vsled pomanjkanja obratnega kapitala in strokovnega vodstva so propadale zadružno-gospodarske organizacije. In trgovec-izkoriščevalec je bil prinesel več blagostanja med naše ljudstvo kakor ti konsumi.

Napačno pojmovanje o pomenu zadružništva še do danes ni premagano. Pomen zadružnega gospodarstva ni v tem, da bi omogočalo, da bi potekal dobiček v podjetje vloženega kapitala neposredno zopet med zadružnike. Veliki cilj zadružništva ni v tem. Ta cilj je v delu in v vzgoji za gospodarsko organizacijo, v koji bo stopil na mesto podjetnikalista podjetnik-uradnik, kot pooblaščenec organiziranega ljudstva. Sodobni kapitalistični razvoj prinaša znova avtokratični gospodarski fevdalizem. Nasproti temu fevdalizmu postavlja zadružno gibanje demokratično gospodarsko organizacijo. S tem gradi zadružništvo gospodarski temelj za politično demokracijo.

Kdor pojmuje pomen zadružništva tako, ta smatra ravno zadružno uradništvo za bistven del jedra zadružne organizacije.

Predpogoj za izpopolnitev zadružnega uradništva je, da se koncentrirajo zadružne organizacije in da se odstranijo njihove nezdrave delitve po političnih strankah. Z veseljem sem čital o tozadevnem Štiblerjevem članku. Morda je prišel sedaj psihološki moment, ko bi mogli izvesti demokratično čuteči možje, ki so poklicani k dejanjem, to potrebno delo. Že s koncentracijo zadružnih central bi bila opravljena polovica dela.

V smotreno izvedeni in koncentrirani zadružni organizaciji, ki bi združevala na eni strani konsumente, na drugi strani producente, bi imel naš kmetiški in delavski stan najtrdnjšo oporo. Vzporedno s tako organizacijo bi mu morali seveda tudi preiskrbeti že prej omenjena vzorno urejena in smotreno upravljana zgledna kmetiška gospodarstva, na katerih bi spoznaval, kako naj kar najbolj intenzivno in uspešno obdeluje svojo zemljo in uporablja njene pridelke. Vsestranska organizacija našega pridelovanja, nakupovanja in prodajanja brez vseh strankarsko-političnih primesi je za nas življenjska potreba. Zlasti tudi z ozirom na to, da bomo nekaj časa po vojni skoraj gotovo navezani na avtarkno gospodarstvo. Nadaljnji razvoj našega gospodarstva bi šel potem sam od sebe po pravi poti.

K. D.:

Dva ilustratorja.¹

Za Božič smo dobili dve ilustrirani knjigi, ki smo jih Slovenci lahko veselili. Saj je pri nas zares velik praznik, kadar izide nova ilustrirana knjiga, posebno še, če so ilustracije delo umetnikov, kakor sta H. Smrekar in I. Vavpotič. Levstikov Martin Krpan je pristen slovenski umotvor, ki stoji brez tekmeča v našem slovstvu in kaže mnogo znakov naše junaške pesmi, Milčinskega „Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice“ so pa, dasi čisto originalna, povsem moderno zasnovana umetnina, vendar v toliko prožete z narodnim duhom in v tem smislu tako prekvašene, da se nam tudi tuji motivi zde popolnoma domači. Prvo knjigo je okrasil Smrekar, k „Pravljicam“ Milčinskega pa je Vavpotič podal v komentar 15 fino občutenih risb. Bili smo hudo

¹ Gornji referat je bil prvotno namenjen za „Pregled“; toda zaradi tehničnih težkoč v tiskarni, smo ga morali uvrstiti med članke.

radovedni, kako se bosta ta dva v svojem bistvu tako nasprotna umetnika lotila svojih nalog in zato ju je tem zanimiveje primerjati, ker oba — vsak na svoj način — zasledujeta isti cilj: z umetnostjo barve in peresa ugajati naši deci.

Predvsem je treba poudariti, da ta dva ilustratorja seveda loči globoko principijalno nasprotje v umetniškem ustvarjanju; da, v marsičem sta si naravnost diametralno nasprotna. Smrekar je izrazit verist, vestno protokolira dejanje in nam je pokaže tako, kakršno je, brez ovinkov in olepšav, Vavpotič nasprotno je poetična narava, ki spontano izsledi vsako umetniško porabljivo potezo, da jo potem prepesni. Če je treba, jo pri tem po svoje oblikuje in predrugači, ker gleda predvsem na zaokroženo formo in na celotnost svojega dela, medtem ko Smrekar s svojo minuciozno, čisto Brueghelsko tehniko ne pozabi nobenih, tujih nevažnih posameznosti, s čemur le premnogokrat poruši harmonično ubranost kompozicije (n. pr. slika 9., 11.) Vavpotič ume čudovito izpopolniti vsebino; kjer pisatelj samo z nekaj besedami nakaže situacijo, nam poda nazorno sliko z vsemi podrobnostmi, vendar tako, da te ne prevladujejo. V tem pogledu je zelo napredoval; svoj čas so bile njegove risbe vse prenapolnjene in preveč natrpane, vsled česar je njih enotnost trpela. S tem seveda nočem reči, da so detajli sami zase slabi, le vsled preobilice so na škodo skupnemu vtisu. Taka je n. pr. risba na str. 30., kjer tudi odrasli težko spozna, kaj pravzaprav predstavlja in ona na str. 140., kjer so posamezne partije fine, celotna risba pa je le nejasna. Isto je očitati Smrekarju, le da pri njemu ta napaka ne kazi tako hudo razumljivosti, kar je pač posledica njegove široke tehnike. Najjačje so seveda pri obeh one ilustracije, ki niso preveč komplicirane, kjer je vsebina enostavna in osredotočena na glavno dejanje in kjer ni malenkosti, ki bi odvrčale gledalca. Kajti skrivnost vsakega velikega umetnika obstoja v tem, da s kolikor mogoče malo sredstvi poda kar najpopolnejši izraz svoji viziji. Čisto upravičeno je vprašal nekoč Degas: „Toutes les belles choses ne sont elles pas faites de renoncement?“ („Ali ni nastalo vse lépo iz odpovedi?“) Tu in v ekonomiji sredstev leži moč silnih duhov. Take so n. pr. izmed Smrekarjevih ilustracij 1. in 7., pa tudi naslovna podoba, od Vavpotičevih pa one na str. 45., 71., 81., kjer je čudovita zgodba s primitivnimi sredstvi najsrečnejše rešena, enako na str. 96., 116. Poleg tega je Smrekar trezna, prozaična narava, intelektualac, ki se včasih celo banalnosti ne straši (5. slika). Čeprav tu ilustrira burne momente, jih vendar ne išče; v bistvu je kontemplativen značaj in se ogiblje, če le more, nemirnih prizorov. Snovnost ga zanima edino v toliko, kolikor more obenem z njo podati tudi svoje opazke in meditacije. Vavpotič pa je v tem precej drugačen in mnogo bolj kompliciran karakter. On ljubi silne efekte, kar že te risbe same izpričujejo: mrličji drve po zraku, povodnjaki rujejo hraste, pošasti plešejo svoje turobne plese. A pri vsem tem je nežna narava in značilna je zanj njegova posebna ljubav za rokoko, ki je ne more nikdar prav zatajiti. Nič bi ne moglo tako precizno označiti silnega kontrasta, ki loči ta dva umetnika, kakor nasprotje: barok in rokoko. Smrekarjev slog je barok, ta izprijena in sesvedrana renesančna mogočnost, Vavpotiču pa je bližji lahki rokoko, večno mladi slog najpopolnejše družabnosti in neusahljivega veselja. Ta gracijozni, vihravi stil je glavna poteza njegove grafike; globoka elementarna radost ga spremlja, pri njem nič ne miruje, vse se giblje in trepeče. Naravna eleganca daje njegovim risbam izrazito aristokratsko noto, ki je nikoli popolnoma ne izgubi in ki ga strogo loči od Smrekarjeve preproste, dejal bi skoro primitivne tehnike. Tam kultivirana senzitivnost, tu robustni razmah umetniških potenc. Zato je Vavpotičeva linija nesigurna in nervozna, a vendar smela in nežno pero mu je kakor nalašč ustvarjeno, da ilustrira take čudovite zgodbe, kjer je vse samo ena velika uganka. Vavpotič ni prijatelj suhe abstraktnosti, njegove risbe dišejo življenje, vsakdanjost

praznično preobleče in jo prestavi v druge, višje dimenzije, z eno besedo: on riše tipe. Zato so si ti kralji vsi tako slični, kakor da so sinovi istega očeta, pa naj že imajo „krono na glavi in šlepeder na nogi“ ali pa ne, zato so njegove krčmarice in njih dobrovoljni gostje tako sumljivo podobni onim iz „Desetega brata“, zato se ti tudi vse te strašne pošasti zde nekam znane in sorodne. Vavpotič si je namreč že ustvaril svoj grafični slog, ki ga je dolgo trudoma iskal. Včasih se mu pero sicer še izpozabi in hoče slikati, po veliki večini pa pravilno umeva bistvo grafike in pravično deli svetlobo in senco, kar je njemu, ki je tudi plodovit slikar obenem, še posebno v dobro šteti. Smrekar je baš nasprotno individualist, za kar ga že njegov za karikaturu razviti čut prav posebno usposablja. Predstavlja posamezne individije, ki jim vsakemu po svoje prikroji oblačilo. Onega neposrednega stika z življenjem tu pogrešam, ki iz Vavpotičevih kompozicij elementarno kipi na dan, vse je preveč intelektualno zasnovano in preliterarno. Umstvena stran se mi zdi preveč poudarjena na škodo čustva. In ravno, ker Smrekarjeva dela ne izvirajo iz globokega vrelca gorkega občutja, zato dosegajo le intelekt, tudi oko je morda utešeno, le naša najsprejemljivejša notranjost ostane vsa hladna in trezna. Temu značaju odgovarja stroga linija, ki ne pozna omahovanja in ne ljubi nejasnosti. Barva kajpada k preglednosti mnogo pripomore in je tudi eden glavnih predpogojev njegove fine prostorninske poglobitve. Že zadnja razstava pri Jakopiču je očitno pokazala, da Smrekarja barve vedno bolj mičejo in da te barvne perorisbe postajajo čimdalje bolj njegova špecialiteta. On občuti predmete v naravi kot barvne dojme, zato tudi užitek po teh enobarvnih reprodukcijah ne more biti tako neskajen, kakor bi bil, če bi bile ilustracije kolorirane. Kar se pa tiče načina, kako se je Smrekar lotil M. Krpana, je seveda možnih več naziranj. Meni se ta neskončno vestna zgodovinska lokalizacija, ki se vleče skozi vse delo, ne zdi posrečena, ne glede, da se mi izbrana zgodovinska doba sploh ne zdi prava. Le semtertje skuša ilustrator karakterizirati dobo in milje z globočimi notranjimi svojstvi; večidel se omejuje na zunanosti, kakor n. pr. obleka, vendar se pa tudi kaže stremljenje, poglobiti se v sujet. Tako je n. pr. fino izrazil smešno dostojanstvenost puhloglavih dvorjanov, prav imenitno so pogojene posamezne epizodne osebe, kakor kočijaž na prvi in orjaški stražar na zadnji sliki, pa tudi Krpanova glava je zelo oduševljena, kar posebno z neokretnim in zavaljenim telesom prav ugodno kontrastira; le premajhna je v razmerju s truplom. Tudi sicer ni anatomija najkrepkejša plat njegovega ustvarjanja, kakor tudi Vavpotičeva ni. Ta je napravil v ti smeri velik korak naprej in zadnje čase ne srečujemo več teh čisto eteričnih bitij brez mesa in krvi. Vavpotič je posegal globlje in skušal odkriti posledne tajne vzroke vsega bitja in nam fabulo tako pomakniti bližje, nam jo napraviti lažje umljivo in naravno. Povodni mož Muk, ki v obupnem srdcu izruje hrastovo drevo je ena izmed najzanosnejših risb (na 96. strani) in ni brez one splošne človeške tragike, ki je tipična za ta orijentalški, menda kitajski motiv. V ti in še nekaterih drugih ilustracijah človek prisiljen zasluči ono latentno ekspanzivno silo, ki odlikuje le resnično samonikle umotvore. Vavpotičevo narodno ornamentiko prištevam med najuspelejše, kar se je pri nas doslej doseglo v ti smeri. Tudi sicer je položil v te risbe toliko pristnega narodnega duha, da stoje čisto kongenijalno ob strani originalu Milčinskega. Mnoge izmed teh risb dišejo tako nepokvarjeno šegavost, da nehote človeka prepoje z ugodjem, tudi take, kjer humor ni pravzaprav glavni element cele historije, da omenim le nedosežno groteskne pošasti na 87. strani in tragi-komično figuro ježa-ženina (str. 38.). Najbolj neverjetno in zamotano dogodbo nam zna tako nazorno in živo predočiti, da ni bes, da bi je tudi vsak odrasli ne verjel (n. pr.: str. 9., 120.) Vavpotič je namreč poln originalnih domislekov, vedno najde nebroj novih potez, še neporabljenih

značilnosti, tako da ni nevarnosti, da bi ilustracije postale monotone. Smrekarjeve so to deloma, kar je pa tudi lahko umljivo, saj je bilo treba za eno samo, precej enostavno povest celih 13 ilustracij (vštevši naslovno), medtem ko pride tu na posamično pravljično samo dvakrat po dvoje risb, izmed vseh 11 ostalih pa vsaka ilustrira po eno historijo.

Krpanove enobarvne ilustracije so izgotovljene po barvnih perorisbah, kar je prav nepotreben ovinek, ki nam more nuditi samo medlo senco originalov, medtem ko so Vavpotičeve res to, kar ilustracije morajo v prvi vrsti biti, namreč risbe. So pa tudi te risbe tehnično nedvomno najbolj dovršeno grafično delo, kar jih je Vavpotič dozdale zasnoval za ilustracijo knjig. Dolga pot vodi od tipajočih poizkusov v Jenkovih „Poezijah“, preko Trunkove „Amerike“, „Desetega brata“ in Detelove „Trojke“ do sem. Napredek je silen, slog postaja vedno izrazitejši in doslednejši, oblikovanje sigurnejše, koncepcija svobodnejša. Zdi se mi, da se bliža Vavpotič — risar vrhuncu in da bo sloves njegovega peresa preživel slavo čopiča. Pa tudi Smrekar je svojo nalogo prav originalno rešil, zdi se mi pa, da zanj ni bila ravno primerna. On je čisto samorasel satiričen talent in najboljši slovenski karikaturist, tu pa je po mojem mnenju zapustil svoje kraljestvo; njegovo pravo torišče je in ostane humor. V šaljivem listu naj se mu da priložnost, da se mu izdivja pero v svojih sintetičnih karikaturah, tam naj komponira svoje z jedko satiro in žgočo ironijo prožete fantazije. Reprodukcijske so v obeh knjigah prav čedne, posebno za te razmere, boljše v Krpanu, ki je tudi sicer okusnejše in bogatejše opremljen. Kar se tiče zunanje oblike in sploh književne opreme, je lahko založništvo vsem našim sličnim, javnim in zasebnim podjetjem za zgled, kako je mogoče doseči prikupno zunanost knjige brez posebnih stroškov.

Prvo in glavno besedo o teh dveh knjigah in ilustracijah imajo kajpada naši malčki, ki so jim namenjene. Reči moram, da sta obe knjigi, — in to ne v zadnji vrsti po zaslugi ilustriranega dela —, našli brez števila vernih in hvaležnih prijateljev, katerim bosta odpirali morda prvi pogled v bajni pravljični svet. In kar je važnejše, v naše domače pravljično carstvo. Ti mali sodniki, ki jim je najboljšo komaj zadosti dobro, ki sodijo strogo in nepristransko, so ju sprejeli. Izredno visoko število razpečanih izvodov priča o tem. Mislim, da je s tem poglobitni namen teh dveh knjig dosežen in najtežavnejši del naloge, omiliti jih naši deci s pomočjo obeh ilustratorjev srečno izpeljan.

Pregled.

Socijalizem.

Marksizem, vojna in internacionala. Pod tem naslovom je izdal dr. Karl Renner, sedanjí duševni vodja nemškega re-

formiranega socijalizma, 384 strani obsegajočo knjigo (Marxismus, Krieg u. Internationale, Stuttgart 1917), v kateri kritično motri znanstvene metode marksizma in socijalizma v obče, sedanjo vojno in njene

posledice ter bivšo delavsko internacijo. Predvsem ugotavlja, da je razvoj gospodarskega življenja našel povsem drugačna izhodišča, kakor pa jih je napovedal dogmatični marksizem. Svojedobne Marxove ugotovitve so slonele na rezultatih raziskovanj kapitalistične družbe, kakršna je bila za časa njegovih dni. Ampak to kar je bilo, danes ni več, družba se je spremenila. Njegovi nasledniki so zanemarili sistematično raziskovanje gibal gospodarskega življenja in so socijalistični nauk podogmatili. Socijalno demokratični nauki so v marsičem okameneli, niso bili več v skladu z resničnim življenjem. Vojna je zopet oživila staro liberalno načelo (Adam Smith), da država ne sme posegati v zasebno gospodarstvo. To načelo danes poudarjajo i kapitalisti i socijalisti, zadnji zato, ker vidijo v državi zgolj izvršilni organ volje kapitalističnega razreda. Kam gre razvoj? To bo treba šele ugotoviti s sistematičnim raziskovanjem gospodarskih dejstev. Marksisti tega dela niso opravili; spoznanje o družbenih pojavih večkrat caplja za dejstvi. — Kapitalistično gospodarstvo do vojne se deli na več dob. Najprej je posegla država v gospodarsko življenje kapitalističnega razreda pod pretvezo, da mora ščititi šibkejšega proti močnejšemu. Poleg tega se je pojavil nagon po centralizaciji kapitala (karteli, trusti, banke itd.). Na smer tega razvoja vpliva država s svojo postavodajo, ki bolj in bolj prepleta vse gospodarsko življenje kapitalistov, delavcev in kmetov. Na drugi strani zopet nastopa združništvo, stavba, ki na globoko in na daleč posega v življenje. Pod vplivom države, njenih potreb in njene postavodaje, zadobiva kapitalistična družba popolnejšo obliko: — organizirano zasebno gospodarstvo. Politično državno ozemlje postaja gospodarska enota, ki se nazven razlikuje od drugih podobnih državnih ozemelj, na znotraj pa tvori specifično in organsko celoto. Tako se zasebno gospodarstvo izpreminja v narodno gospodarstvo; kapital ni več mednaroden, ker se je stopnjevaže nacionaliziral. Tako je gospodarski razvoj pritiral državo,

ki ni več zgolj politično okrožje, temveč tudi gospodarska celota, do imperijalizma in visokih varstvenih carin. Carine ostro razločujejo med posameznimi državnimi ozemlji ter jih kot gospodarske celote organsko zaokrožajo. Narodno gospodarstvo je postalo sredstvo državne moči, in obratno, državna moč sredstvo narodnega gospodarstva. Zasebni kapitalizem se uveljavlja kot državno-narodni kapitalizem. Zamišljeno diktaturo proletarijata je nadomestila vsemogočnost držav; bojne fronte kapitala in proletarijata so danes drugačne, kakor so bile nekoč. Zato so tudi naloge drugačne. V tem organiziranem zasebnem gospodarstvu revolucija in njeni dekreti niso več na mestu; sedanjí čas zahteva dela in vzgoje. Nič neumestnejšega ni, kakor utrjevati vero v moč dekretov in diktatov po zgledih francoske (ali sedaj boljševiške) revolucije in pričakovati od socijalizma novih čudežnih dni ustvarjenja. Kaj pa je socijalizem? Juristično vzeto, je organizacija družbe v svrhu, da se razrešijo skupne upravne naloge. Ekonomija služi vedno izključljivejši kapitalistom, država vedno bolj proletarijatu. Zaradi svoje lastne varnosti mora država vedno bolj razširjati socijalno organizacijo in upravo. Delavski boj zahteva od države vedno več: določitev osemurnega delovnika, zavarovanje za starost, zaščito in vzgojo mladine, pospeševanje ljudske izobrazbe itd. Vedno zopet ponavljajoči se imperativ delavske politike izveneva: Država pomagaj! Država daj! Država pa mora biti bogata in močna, da bo zmogla vedno nove naloge. Osvojitev politične moči po proletarijatu bi pomenila danes osvoboditev državne oblasti iz krempljev kapitala. Pa se še dandanes dobe ljudje s takšnim otroškim naziranjem, da upajo na državni polom od spodaj, ki bi čez noč dal proletarijatu vso javno oblast in ga na ta način usposobil, da z dekreti ustanovi državo bodočnosti. Dobe se marksisti, ki današnji državni mehanizem tako slabo poznajo, da mislijo, v vsaki državi je vsak čas mogoče izvesti socijalizem: v Nemčiji z njenim junkerskim birokratizmom, v Franciji z njeno

meščansko omejeno armado uradnikov, v Avstriji z njenimi malomeščanskimi nastavljenici, v Rusiji z njenim roparskim in koruptnim činovništvom, samo ako se postavi na čelo kakšen delavski sovjet. Socijalizem pa je delo in vzgoja v upravi. To se jasno vidi v organizacijah, recimo v konsumnih društvih. Ako si voditelj ne more, ne zna ali pa noče vzgojiti praktičnih sodelavcev, se demokratična samouprava kmalu izpremeni v birokratizem, zaupanje izginja, nastavljenici se preobjedó, osebno koristolovstvo pride v premoč in eksperiment se konča z zavedno avtokracijo ali pa korupcijo.

Državno poseganje v kapitalistično gospodarstvo je ovrglo stare ekonomske nauke. Carina strogo ločuje posamezna državna ozemlja, spreminja ceno domačih izdelkov v „narodno ceno“; prava ekonomska cena velja le še na svetovnem trgu, kjer divja konkurenca. Tudi delavske mezde se socijalizirajo, na pr. s sklepanjem kolektivnih delavskih pogodb. Stara formulacija: „tovarnar proti delavcu, buržoa proti proletarcu“ v današnjem kompliciranem gospodarskem življenju ne podaja zadosti jasne slike o nasprotstvih med razredi. Višina mezd ni več edina primera za presojo položaja delavstva, ker so tudi razne javne državne uredbe velike važnosti (zavarovalnice, šole itd.). Državno pravo posega v ves gospodarski razvoj, pravo je postalo tehnika družbe.

Preobrat v ekonomski funkciji zemljiške posesti, ki jo ne smemo zamenjavati s poljedelstvom, je napravil zemljiško rento razsežno in parazitno. Vprašanje zemljiške rente utegne postati v bližnji bodočnosti poglobitveni del socijalnega vprašanja. S svojimi pravnimi uredbami vpliva država tudi na poljedelstvo. Državna agrarna carina spreminja obratne pogoje za poljedelsko produkcijo. Državna agrokulturna uprava določa delo in smer zadrugam, ki se pečajo z razpečevanjem umetnih gnojil, pospeševanjem semen, določevanjem živinskih pasem in podobnim. Takó je bil podvržen mali posestnik državnemu vplivanju. Drugače je z

veleposestvi, katerih lastnik vleče iz njih zgolj rento. On ne obdeluje zemlje sam, temveč jo daje v zakup, ali pa mu jo upravlja uradništvo. V tem primeru je socijalizacija zemlje enostavnejša: upravno uradništvo se podržavi, renta pa odkupi. V poljedelstvu ne gre zato, kakor mislijo mnogi socijalisti, da se mora razlastiti dosedanje lastnike, temveč za to, da se spravi resničnega poljedelca v trajnejšo in primernejšo zvezo z zemljo. Sedanje gospodarsko stanje prepušča malemu posestniku zgolj nekakšno mezdo, rento, obresti in dobiček pa vtaknejo v žep hipotečne banke, kreditni zavodi ali pa država. Lastnik velikih posestev pa prepušča delo in upravo zakupniku ali svojim uslužbencem, sam pa spravlja rento, dobiček dela. Ako država odkupi rento in podržavi uslužbence, je socijalizacija veleposestev izvedena.

Gospodarski razvoj gre za tem, da posamezne kapitalne vrednote združuje v en sam kapital. Posestniki malih in večjih kapitalov ne razpolagajo več svobodno s svojim imetkom; v rokah imajo le kos papirja, na katerem je zapisana njih pravica. Stara socijalistična formula, da se mora „razlastilce razlastiti“, ne odgovarja več dejanskemu položaju, ker gre sedaj predvsem za to, da se odvežejo pravni naslovi do rent. Skratka: gospodarski razvoj je vrgel velike kapitaliste in male hranilce v eno mrežo, in je centraliziral kapital enega političnega ozemlja, tako da kapital ni več mednarodni, temveč naroden. Veleposest in finančni kapital, agrarizem in imperijalizem, so obvladajoče moči ne samo kapitalističnih razredov, temveč tudi delavskega. Pravo in država sta se polastila narodnega gospodarstva. Politično državno ozemlje je postalo enotno gospodarsko ozemlje, ki živi svoje lastno življenje. Zato tudi boj proti temu državno-narodnemu kapitalu ne more biti mednarodni v starem pomenu besede. Z visokimi davščinami prodira država v zasebno gospodarstvo in postaja na ta način njegov

deležnik. Kot gospodarska enota ima država svojo konkretno ekonomsko in juridično ustavo, ki se ravna po njeni organski sestavi in socialni strukturi, to je po tem, v kakšnem razmerju je zemljiška posest s kapitalom, ali je n. pr. agrarna, industrijska, trgovska itd., in pa po tem, kako je razdeljena zemlja odnosno kapital med posamezne državljane. Samoobsebi se razume, da ima vse to na postopek socialnih idej in na borbo delavskega sloja mogočen vpliv, ker je obseg in uspeh razrednega boja odvisen od gospodarskega življenja v obodju države. Proletariat v agrarni državi ima drugačne pogoje in izglede v svojem boju kakor v industrijski. Absolutna doktrina, ki bi imela za vse dežele enake predpise, ni porabna. Vsaka država zasleduje sebi primerne politične cilje.

V nadaljnjih odstavkih razpravlja Renner o novi državi (imperijalizmu, vojni, narodnih problemih itd.) ter o novih nalogah socializma. Nemški narod je danes imperijalističen. Bojuje se za krpčijske in produktivne možnosti v bližnji in daljni bodočnosti. Gre za to, da nemški narodni kapital ne bo podlegel tujemu (angleškemu) imperijalizmu. Domači imperijalizem — pravi Renner — je sicer odvraten, vendar je nemškemu delavcu bližnji nego tuji. Vzemimo Antwerpen! To belgijsko trgovsko pristanišče je bilo brez dvoma že od nekdaj pristanišče za trgovino z nizozemskimi provincami, samostojnimi, kakor tudi takrat, ko so bile pod špansko, avstrijsko ali drugo nadvlado. Uprav ameriški razvoj nemških dežel ob Renu, ga je polagoma napravil za nemško trgovsko pristanišče v belgijskih rokah: dejstva svetovne trgovine so začela izpodbijati pravni naslov te posesti. In nemški delavec je to razumel, glasuje za vojne kredite, uvidevajoč, da je v boju za nemški imperijalizem zapaden tudi njegov eksistenčni boj.

Internacionala, ki ni slonela še na dovolj močnih in realnih vzajemnih interesih, je razpadla, ker so bili narodni interesi nujnejši. Bodoča internacionala bo povsem drugačna, opirala se bo na realnejše moči

nego doslej. Uresničiti jo bo mogoče le v trdni pravni skupnosti ali pa z nasiljem. Za zadnji primer imamo zgled v rimskem imperiju. V treh strašnih vojnah, več kakor sto let, se je boril Rim s Kartagino, dokler ni en sam zmagojuči narod kakor edini gospodar organiziral vse narode v enaki sužnosti.

Tuji nadvladi podlegajoči narodi služijo tujim interesom; kot nehistorični so manj vredni. Njih narodni boj je prenešeni razredni boj (Slovenci!). V tej vojni gre za to, kateri izmed bojujočih se imperijalizmov jih bo podvrgel svoji oblasti, čigav bič jih bo strahoval, angleški, nemški ali ruski.

To je kratek posnetek idej nemškega socializma, kakor ga razlaga Renner. Delo je vredno čitanja: vzroki in cilji, zakaj da je nemški proletarijat solidaren s svojim narodom v tej veliki borbi, so jasno razloženi. In jugoslovanski proletarijat? Ali bo znal najti svoje soodločujoče mesto v obodju celotnega naroda, ali bo spoznal, kaj ga loči od tujih, predvsem imperijalističnih narodov, kaj ga družijo z njegovim podvrženim? Renner pove odkrito, da so besede o internacionali fraze, dokler narod ni svoboden, ker so realna dejstva močnejša od besed! Knjigo posebno toplo priporočamo v kritično branje vsem tistim, ki hočejo jugoslovanski proletarijat obdržati v tuji odvisnosti in ga begajo z radikalnimi gesli, ki nimajo nobene podlage in moči. As.

Komunalna politika.

Socialna demokracija in komunalna politika. Na seji ljubljanskega občinskega sveta dne 3. julija 1917 je vložil zastopnik delavstva samostojen predlog, naj se uvede za ljubljansko mestno občino splošna in enaka volilna pravica po proporcionalnem sistemu za vse samoupravne osebe obojega spola. Ta predlog je bil odkazan personalnemu in pravnemu odseku, ki je potem predlagal dne 11. sept. 1917 mestnemu svetu, naj se županu naloži, da stavi po končani vojni občinskemu svetu primerne predloge. Ljubljanski župan pa ni čakal konca vojne, ampak je podal svoje

poročilo že na seji občinskega sveta dne 20. marca t. l. To poročilo govori najprej o znani reformi mestnega občinskega in volilnega reda iz l. 1910. in konstantira, da je imela ta „reforma“ le namen izriniti iz ljubljanskega magistrata tedanjo liberalno večino, ki ni bila po volji kranjskega deželnega odbora. Dalje izraža županovo in odsekovo poročilo, da se sicer oba zelo navdušujeta za splošno in enako volilno pravico po proporcionalnem sistemu za vse samoupravne osebe obojega spola, vendar se pa mora odločno ugovarjati, da bi deželni odbor omejil svoje reforme le na ljubljansko mestno občino, v vseh drugih občinah bi pa ostalo pri dosedanjem krivičnem volilnem redu. Deželni odbor se zato pozivlja, da predloži deželnemu zboru primerne predloge, s katerimi se uvede splošna in enaka volilna pravica v zgorajšnjem smislu za vse kranjske občine. — Ta predlog je bil tudi sprejet.

Vojna je jasno pokazala, da naše občine v svoji dosednji strukturi nikakor ne ugovarjajo več duhu in še manj potrebam časa, zato je njihova radikalna reforma ena izmed najvažnejših bodočih notranje političnih nalog, saj je današnji občini prvič onemogočeno vsako obsežno upravljanje lokalnih interesov in izvrševanje njenih velikih socialno političnih nalog, drugič pa izključuje današnji nedemokracijski volilni red širokim plastem ljudstva prav vsak vpliv na občinsko upravo. Najnujnejša zahteva je torej, da se uvede takoj za vse občine splošna in enaka volilna pravica po proporcionalnem sistemu za vse odrasle osebe obojega spola in tako izvoljenemu občinskemu zastopstvu se morajo podeliti vse možnosti popolne samouprave. Dosedanja srednje evropska občina se mora nadomestiti z angleško. — Velevažna vprašanja lokalne samouprave so se pri nas doslej silno zanemarjala. V novejšem času se je reformiral le volilni red za mestno občino ljubljansko, ki pa nosi vse znake našega zastrupljenega predvojnega političnega življenja, saj je bil prirejen le v politično-spekulativne svrhe. Pomnožil je sicer število vo-

lilcev, obdržal je pa bistveno napako starega, t. j. tri volilne razrede in prilila se mu je še čaša nove krivičnosti, t. j. pluraliteta, tako da je bilo delavstvu nemogoče priti do primernega zastopstva. Ker se večina ljubljanskega občinskega sveta baš sedaj močno zavzema za demokratizacijo, bi bilo upravičeno pričakovati, da se zavzame takoj in brezpogojno z vsemi silami za reformo volilnega reda, ki bi odgovarjal vsem zahtevam demokratizma.

*

Strankin zbor nemške socialne demokratije v Avstriji, ki je zboroval oktobra 1917. na Dunaju, je podrobno obravnaval nedostatke naše današnje lokalne uprave. Dr. Renner je v svojem tozadevnem referatu nazorno slikal vso mizerijo in zmedo naše notranje uprave, predvsem občinske. Zbor je sprejel tudi resolucijo, ki med drugim zahteva demokratizacijo lokalne uprave.

*

Januarja t. l. je izbruhnulo po vsej Avstriji z elementarno silo obsežno delavsko gibanje, ki je našlo svoj izraz v ogromni stavki. Stavkajoči so zahtevali med drugim tudi demokratizacijo občinskih zastopstev potom splošne, enake in direktne volilne pravice. Preoportunistični voditelji so se zadovoljili s precej megleno izjavo notranjega ministra grofa Toggenburga, ki pravi, da vlada priznava upravičenost te zahteve in bo zato, kakor hitro bo mogoče, predložila deželnim zborom tozadevne zakonske načrte.

Fran Erjavec.

Davek na luksuz. Vojna je postavila občine, posebno mestne, pred silne finančne težkoče, saj so se izdatki posebno v onih občinah, ki se zavedajo svojih socialno političnih nalog, izredno pomnožili, dohodki pa so ostali v glavnem pri starem. Avstrijske občine pa krijejo svoje stroške večinoma z različnimi dokladami na celo vrsto direktnih davkov. Te doklade so bile pa že pred vojno povsod tako visoke, da na novo zvišanje skoraj ni misliti. Ker se pa naša zastarela

občinska zastopstva (ki zastopajo skoro izključno le imovite sloje) ne morejo povzpeti do kake globlje občinske davčne reforme, iščejo izhoda iz svoje finančne mizerije v najrazličnejših malenkostnih pristojbinah, ki seveda niti od daleč niso zmožne sanirati občinskih financ. V najnovejšem času so se začele oprijemati občine vedno bolj takozvane — davka na luksus.

Ta davek bi bil gotovo zelo umesten, če bi primerno zadel res pravi luksus, kar se pa tu nikakor ne zgodi, saj ta davek po svojem bistvu ne zadeva resničnega izobilja, ampak večinoma potrebe, na katere je današnji kulturni človek tako navezan, kakor na hrano in obleko. Luksus za današnjega proletarca nikakor ni ono, česar si vsled svojih plač žal ne more privoščiti, ampak ono, česar po svojem socialnem stališču niti ne zahteva. Gotovo bi bil prav umesten davek na razkošno pohištvo, drago kamenje, modne norosti, razne športne prireditve denarnih mogotcev itd., kar bi pri naših slovenskih razmerah prihajalo komaj v poštev, saj so pri nas skrajno redki oni, ki bi si mogli v današnjih bednih časih privoščiti še luksus. Če si ogledamo ta davek tam, kjer je doslej vpeljan, pa na prvi pogled vidimo, da to pravzaprav ni noben davek na luksus, ampak davek na razveseljevanje (davek na vstopnice za gledališča, kinematografe, koncerte, davek na klavirje itd.). Upravičenost tega davka je pa zelo dvomljiva, saj poset gledališča, koncerta, igranje klavirja itd. nikakor ne moremo več smatrati kot izraz razkošja imovitih slojev, ampak kot kulturno potrebo modernega človeka, ki mora pa biti dostopna tudi najširšim plastem in nikakor ne moremo imenovati demokratično in pravično, če bi se delavcu otežil poset gledališča še s posebnim davkom. Povsem nesocialno bi bilo tudi z davki ovirati delovanje delavskih športnih organizacij, saj šport delavcu danes nikakor ni luksus, ampak potreben za ohranitev in krepitev njegovega zdravja.

Pri davku na luksus je vedno upoštevati njegovo obliko in pa lokalne razmere

in je upravičen le tam, kjer obdavči resnično razkošje in ne oteži še tistih malih kulturnih užikov, ki si jih more delavec dandanes privoščiti in utrpiti pri svoji plači.

Fran Erjavec.

Socialno zdravstvo.

Boj proti tuberkulozi. Dne 16. decembra 1917 se je vršilo na Dunaju VI. avstrijsko protituberkulozno zborovanje, na katerem so bila zastopana različna kronovinska društva za boj proti tuberkulozi in vlada po nekaterih ministrih in visokih uradnikih. Razprave so pokazale, da se visoke oblasti zavedajo velikanske nevarnosti, ki preti ljudstvu od strani jetike, in da so pripravljene žrtvovati kar največ mogoče za boj proti jetiki. Dan poprej je zboroval „Avstrijski centralni komite za boj proti tuberkulozi“. Ta komite se je v zadnjih časih začel živahno gibati in hoče v svojem okrilju centralizirati vse protituberkulozne akcije v Avstriji. Ustanovil si je svoje glasilo, „Tuberkulosefürsorgeblatt“, ki izhaja vsakomesečno. Razen tega izdaja korespondenco za dnevno časopisje in namerava osnovati posebno agitacijsko centralo za boj proti jetiki.

Sedaj je izšlo tiskano poročilo o obeh zborovanjih kot priloga omenjenega mesečnika. Grof Larisch je poročal o razvoju protituberkuloznega boja v Avstriji in je med drugim omenjal, da snuje kranjski deželni odbor nov paviljon za jetične pri deželni bolnišnici in da se ustanovi na Golniku pri Kranju zdravilišče s 184 posteljami. Drugi referenti so govorili o izobrazbi pomožnih sester (Fürsorgeschwester), o notranji opremi oskrbovališč in o novjših sredstvih proti tuberkulozi.

Priznati je treba, da se je na obeh zborovanjih porodila marsikatera zdrava misel in zasnoval marsikateri praktični načrt. Dobre volje ne manjka ne pri posameznih društvih ne pri vladi. Saj je vlada izdala l. 1917. za boj proti tuberkulozi nad 13 milijonov kron in dežele ter mesta so tudi marsikaj storila. Toda zdi se, da se celo gibanje tako od

strani vlade kot od strani centralnega komiteja ne more dovolj na široko razmahniti. Stremljenje po centraliziranju, po monopoliziranju inicijative in delovanja je velika ovira, ki onemogoča uspešno delo po posameznih delih monarhije. Sam tajnik centralnega komiteja, privatni docent dr. Teleky, se zaveda te organizatorične napake in v njegovem poročilu se kaže skrito nezaupanje napram različnim vladnim centralnim uradom, katerim da manjka gibčnosti in inicijativnosti. Tudi centralni komite se po besedah dr. Telekyja ne more uspešno razvijati, ker je njegova organizacija preokorna in prenarodna. Prezidij je sestavljen iz članov, ki prebivajo po vseh kronovinah, njegovo sklicanje je tehnično skoro nemogoče in medsebojni kontakt je na ta način izključen. Izvolil se je sicer poseben akcijski komite iz na Dunaju bivajočih članov, toda tudi ta komite najbrž ne bo mogel dovolj na široko delati.

Vsi ti pomisleki, nadalje oziri na narodnosti in na teritorialne posebnosti silijo k temu, da se boj proti jetiki decentralizira. Za posamezne narode naj se ustanove posebni komiteji, ki bodo na manjšem torišču uspešnejše delovali. Če je z ozirom na administrativno uredbo monarhije potrebno neko mesto, ki ima pregled čez vse akcije po vsi monarhiji, naj prevzame to nalogo novo ministrstvo za ljudsko zdravje.

Slovenci bi morali imeti svoje središče za boj proti ljudskim boleznim. Narodno enoten in strukturi prebivalstva primeren urad ali komite bi bil pač sposoben uspešno opravljati ogromno delo. Dokler seveda obstoja nenaravna razkosanost po kronovinah, je ta načrt neizvedljiv. Le privatna inicijativa bi mogla zaenkrat osredotočiti delo za ljudsko zdravje v enem društvu. Da se ne bi razšle moči, bi bilo potrebno, da se tako društvo ne omeji samo na boj proti jetiki, temveč da prevzame v svoj delokrog tudi vse druge panoge javnega zdravstva, katere niso zakonita domena vlade. Boj proti spolnim boleznim in za razširjevanje higijeničnih pravil bi bili važni in potrebni nalogi. V sedanjih razmerah bi bilo društvo upravičeno zahtevati

od vlade podpore, pozneje pa, ko padejo kronovinske meje, bi se dalo preosnovati v državen, avtonomen urad.

Kolikor moremo soditi po dosedanjih akcijah centralistične vlade, ne smemo pričakovati izdatne pomoči za ozdravljenje širokih narodnih mas. Za boj proti jetiki in za ljudsko zdravje sploh se moramo pobrigati sami. V teh stvareh ne smemo biti pasivni.

Dr. Al. Z al o k a r.

Über Wechselbeziehungen zwischen Harn und Chinin in der Hämolysse. Pod tem naslovom je priobčil dr. Ivan Matko (Dunaj) v Wiener klinische Wochenschrift l. 1918., št. 3., 5. in 7. nekaj rezultatov svojih študij o malariji. Njegovi subtilni poskusi in originalne metode bodo zanimale strokovnjake, praktični uspehi pa se pokažejo pri terapiji malarije in utegnejo postati dalekosežni. Znanstveniku se je posrečilo z dinatriumfosfatom izlečiti eno najtežjih komplikacij malarije — tako imenovani „Schwarzwasserfieber“ (črnosečnost). — V principijelnem pogledu so študije jako zanimive, ker posvečajo posebno pozornost patološki kemiji urina, katero je moderna znanost pod vtisom velikih serologičnih in hematologičnih razkritij zanemarjala. Poleg praktičnega pomena za lečenje imajo Matkove študije velik pomen tudi v teoretičnem oziru, ker vodijo na novo, doslej zanemarjeno polje.

Dr. Al. Z al o k a r.

Leposlovje.

Pesnitve.

Alojzij Gradnik: Padajoče zvezde. V Ljubljani 1916. Izdala in založila „Omladina“. Str. 100. Za božič, v mrki zimi leta 1916., ob času, ko so jele kaliti prve slutnje novega življenja v naši izumrli javnosti in je slovenska umetnost še molčala svoj svečano resni molk velikega umiranja, ko so vsa naša srca iz svojega nemega trpljenja brutalno-nasilnih dni koprnela vsaj po enem žarku dobrote in iskrenosti, je izšla na svetlo „tiha knjiga“, kakor je nazval O. Župančič

zbirko neveselih kitic Gradnikovih „Padajočih zvezd“. Odkritosrčna, moško-iskrena in — žalostna je ta knjiga in zato je takoj postala naša prijateljica v onih samotnih, najzapuščenejših dneh notranje onemoglosti in negotovosti — nam je draga, vredna besed, še danes, ko nas je že razsijal genij svetlobe, zbudil speči, od sužnje bolesti razključevani narod, da se je spomnil nase, vstal in izpregovoril svojo besedo. Da, en korak smo storili naprej od tistih dob: izrazili smo na zunaj, v kakšno smer se vrši svetli proces naših duš, tiho; neopaženo, podzemeljsko — kakor je duša slovenskega človeka. Ampak še nismo izčiščeni in obrušeni dovolj ter čisto prosti v sebi, še se naših kril drži tisočletna teža dvoma in trepet negotovosti, še bi radi takojšnjih vidnih zunanjih uspehov, kakor otroci, še maloverni zdvajamo nad absolutno, suvereno silo ideje, ki se mora vtelesiti v nas v alternativo življenja in smrti in od tod ta bolna skepsa našega polizobraženstva, ta v naši podzavesti večno tleča toga in melanholija, ki jo občuti vsak, kdor je izmed rodu malih in nesvobodnih.

Pesem, lirski pesem, je najvernejša izpoved ljudstva in naroda; živ, gorak, trepetajoč del njegove duše je. Bogati, ošabni narodi spočenjajo pesmi sovraštva, bahavosti, samoljubja. Takšnim ekspektoracijam pravijo „vojne pesmi“. Mi smo iz roda malih, poraženih, hlapeci, ki se bore za košček svoje pravice. Zato je naša pesem tako tiha, vase zamišljena, tako polna bolestne razneženosti. Med življenje in smrt je ujeta naša usoda od vekomaj, kakor Gradnikovega življenja „Padajoče zvezde“, in kot, da iz naše pesmi diše večno-trepetajoča melanholija te zadnje skrivnosti.

Samo malega naroda sin je mogel napisati „Padajoče zvezde“. „Tristis amor“ je Gradnikova ljubezen do žene. In človeku nehote pride na um, da je tudi naša ljubezen do te slovenske zemlje in naša navezanost nanjo od prvih početkov našega prebujenja bila klnjoč amor tristis. Spomnite se Gregorčičeve „vdove tožne“ in pa Župančičevih stihov:

„Da mi je za zarjo blestečo pogledati
in kaj ljubega, dobrega ti povedati
v teh težkih dneh, o domovina.“

Kdo izmed nas ni stal nikoli nad tem ugrezajočim se, rodnim domom, mistično razvnet od svoje obupno-bolestne ljubezni in mu klical v sren, kakor Gradnik ljubljene ženi:

„Izsrkaj me! Ko kaplja v roži zgine
in dá ji novo rast, za svojo slast
zgubé se v tebi moje bolečine.“

Tako ljubi Gradnik. Samozaziganje, samouničenje je to, da bi evetela, da bi gorela ona. Ta način žrtvujoče se ljubezni je tako tipičen za slovensko dušo. Slovencu je stopnjevana, religiozna ljubezen najsvetejši zakrament življenja:

„Al so te moje roke dosti čiste,
al so mi usta se dovolj postila,
da bi te vžil kot sveto obhajilo?“

Transcendentalna je Gradniku skrivnost ljubezni: bolečina in melanholija je njena slá. Žena mu je posoda dobrote, lepote in iskrene vernosti, kakor veje iz „Pisem“, teh čudovitih razpoloženj ženske duše, tako mojstrsko risanih kot jih nisem še čital v domači govorici. Tudi „Besede iz groba“ so prežete najintenzivnejše lepote in neposredne narurne iskrenosti. — Kako kratek, kakor ves obrušen je včasih Gradnikov verz! Grob se zdi in trd, aritmičen — a to je stroga disciplina umetnika, ki se brzda, gospodujoč še nad svojim razganjajočim ga čustvom. Slab poet bi izječljal dvajset, Gradnik uklene svoje čustvo, svojo impresijo, v dve kratki kitici. In kakor vonj starega finega vina vstaja dih kulture iz njegovih pridušenih besed.

Gradnik je slikar duševnih in pokrajinskih razpoloženj. „Zima“ je v tem oziru višek njegovega mojstrstva, brezdvomno ena najkrepkejših pesmi v zbirki. „Tristis amor“ in „Arabeske“ so izvečine duševne, „Motivi iz Brd“ in „Motivi iz Istre“ pa so odlično pokrajinske impresije, ki bodo ohranile, zlasti poslednje, zvok in pomen Gradnikovega imena preko naših dni. V teh drobnih in dvokitičnih pejsažih so včasih zajete cele tra-

gedije bednega, trpečega ljudstva. Bogme, toliko verzov in tirad o bedi, krivičnosti in drugem socialnem zlu sem že čital, ko pa sem bral to „Istrsko elegijo“, sem obstrmel nad golo, malobesedno lepoto njenih stihov:

„Razstresene šume, potem le pogorje
kamnito in pušče. V vaseh gole koče,
vsa zemlja kot da od pomanjkanja joče.
V daljavi zlati pa se mesto in morje.“

S kako primitivnimi, skopimi sredstvi je naznačeno nasprotje v prirodi, je izražen veliki socialni razdor beraške, izsušene zemlje ter bogatega zlatega mesta in morja. „Motivi“ so mi verna priča, da je Gradnik eden naših najodličnejših socialnih poetov. Odkril nam je naša Brda, solnea bogata, ter zapel o bedi kolonov

„sami so ko te zmaščene tropine ...
kot da iztiska kdo njé in njih sine
kot da kdo kri iz telesa jim pije ...“

Kot nihče pred njim, je približal našemu sreču tragedijo bratske Istre, beraške in ljubljene, z njenimi oskubljenimi vasmí, oljčnimi gaji, tropi oslov in ovac. V svoj strogi aristokratski verz, ki ga je požlahtnil sok starolatinske in moderne zapadne kulture ter narurna religiozna preprostost orientalske lirike, je čuda nazorno uklenil veristične, neretuširane slike o velikem duševnem telesnem in pomanjkanju našega ljudstva. Liki pridružen šepetajoč krik je včasí tedaj Gradnikov stih, tako strogo ubran, da raje prične operirati z izrabljenimi sredstvi, mesto da bi se prekríčal. Zato naletimo semintja sredi najfinejše sočne lirike na vsakdanje strofe, poetske figure brez zanosa, intelektualno kombinirane, blede slike brez čara originalnosti in žara privlačnosti. A svojega dobrega okusa, umetniških manir in diskretnosti ne zataji Gradnik nikoli; še v njegovem patosu, ki se redko kdaj razžari, tli nekaj zamolklega in pridruženega, neizgovorjenega. V tem pogledu me nekoliko spominja aristokratske, toda včasí slabokrvne lirike Nemca Rainer Marija Rilkeja. Zakaj patos, goreči izraz stopnjevanja bolesti in npravnostne vznese-

nosti, je pri resničnem poetu, kakor pri dobrem govorniku, najvišja in poslednja možnost razviti in stopnjevati silo svoje osebnosti in se je duhovito zavzel zanj, za to po krivici zaničevano obliko literarnega umetnika, Anglež Chesterton v svoji bizarni knjigi esejev „O zaničevanih rečeh“. —

Gradnik, ta senzibilni poet, s svojim skrajno razvitim kultiviranim čustvovanjem, je na svojem življenju občutil groteskni zločin naših dni. Bil je zaprt; nato so mu zapalili dom in ga kot tisoče njegovih rojakov pogнали iz rodnega kraja. Ampak on ni zapadel svoji osebni bolesti, kakor toliko modernih in modnih poetov, ako jih je porazila nesreča, da se spomnim samo tragične zgodbe nesrečnega O. Wildeja. Kjer ni osebne krivde, tudi ne more biti osebne bolesti; bol enega je bol vseh. Kakor mi vsi, ki smo pred tem vesoljnim potresom prisegali na svoj ekskluzivni, egocentrični individuum, zaljubljeni v svojo bolečino in svojo radost, socialno in duševno opredeljeni, je tudi Gradnik, pesnik lepote in ljubezni, sočutja in prirode, začutil z vso še nikoli občuteno sló v najglobljem zavzetju svoje duše pripadnost k plemenu, smisel domovine ter bolešno protislovje brezdomovinstva in je v svoji bolečini, ki je spočela najpristnejše, najpretrajnejše zvoke njegove pesmi, zajel vročo, drobovje razjedajočo bolečino tisočerihi svojih rojakov-beguncev:

„O domovina! Glej iz zemlje tvoje,
vsesal vse soke tvoje sem davnine.
Moč tvoja moja je in bolečine
so tvoje zdaj vse bolečine moje.
Zdaj vem, da sem le kri od tvoje krvi
Da samo kratka nit sem v dolgi vrvi,
ki spleta se iz prošlega v bodoče.“

Tako je ta zadnji oddelek Gradnikove knjige — 1915-1916 — vtisnil pečat „Padajočim zvezdam“, da štejemo to zbirko pesmi med maloštevilne slovenske „vojne“ knjige. Knjiga bolečine je in trpljenja — ker je v nji duša malega, odvisnega naroda. Zakaj tako občuti dogodke, ki se odigravajo pred nami v strašni neprekinjenosti že štiri leta, malo, nesvobodno ljudstvo. Zato Slovenci nimamo

pesmi sovraštva in impetuznosti, razdraženega hujskanja, izzivajoče nadutosti in omejene bahavosti. Pa vendar visi na enem lasu vsa naša usoda. Nimamo jih, naša umetnost je vzdržala dostojanstveno premoč nad vzbujenimi instinkti časa. Kakšno je to barbarsko ljudstvo hlapcev in ovčarjev? Kajti čas, ki pride, bo strog sodnik in bo tehtal narode. —

Fran Albrecht.

Joža Lovrenčič: Deveta dežela. Trst 1917. Izdala knjigarna J. Štoka. — Tiskala tiskarna „Edinost“. Str. 96. Joža Lovrenčič je započel svojo literarno pot kot gimnazijec pod psevdonimom Ksenij Verin v leposlovni prilogi narodno-radikalne „Omladine“, sodeloval kot visokošolec pri naprednem „Ljubljanskem zvonu“ in se kmalu nato čisto priklopil krogu Dominsvetovcev, kjer je takoj postal najizrazitejši, malone edini zastopnik najmlajše lirike v takozvani katoliški moderni. Kar je zasnoval v tem zadnjem obdobju svojega razvoja, nam podaja — strogo izbrano — v „Deveti deželi“.

Ko je knjiga izšla, so jo pozdravila zelo raznolika, zelo nasprotujoča si mnenja. Dočim se je je odkrižal „Slov. Narod“ z gesto, s katero je sicer dobro naznačil svojo politično, nikakor pa ne svoje kulturne smeri ter jo uničil tako zviška, kot da govori o otročjem počenjanju nezrelega fanta, ki se lahkomišelnost za kratek čas ukvarja z verz, ne pa o resnem umetniškem hotenju, ki ga na podlagi te knjige ni moč ovreči, se je Izidor Cankar — isti Iz. Cankar, ki je ob izidu Gradnikovih „Padajočih zvezd“, zbirki najfinejših, mestoma absolutnih, svojerodnih lirskih lepot, stavil tendenciozno vprašanje, je-li bilo nujno in umetniško opravičeno, da je knjiga izšla — zavzel za „Deveto deželo“ z vso toplino svojega peresa in ni menda pomislil, da bi spričo te zbirke prav tako ali morda še bolj veljalo postaviti isto vprašanje. Šele naknadno, izven okvira svojega referata, je tudi on moral povedati svoje odkritosrčno mnenje, ko je dejal, da je Lovrenčičeva knjiga vzlic vsemu problematične umetniške vrednosti. S tem je rešen konflikt, nasprotstvo naziranj; izrečena pa je zaeno

vsoda in hkrati obsodba „Devete dežele“. Vprašanje je, v čem tiči problematičnost te knjige. —

Pred leti некоč sem videl Jožo Lovrenčiča, ko je govoril na Žalah ob grobu pesnika Medveda in tedaj se mi je odrazgonetilo, čemu so mi skoro vse njegove pesmi zadnji čas osebno tako tuje, kakor neiskrene in nedoživljene. Govoril je tam svoj ekspressionistični govor, ki bi ga morda nazval klenega in zrnatega, ko bi ga čital tiskanega; Lovrenčič pa je s svojimi daljnimi, iskanimi besedami zastoj iskal kontakta z dušami poslušalcev. Videl sem jih, ki so stali ravno dušni, neinteresirani, strmeli vljudo v zrak ali na tla; kakor da tujec govori tujcem; brez duše; lepoto misli in podob je pogoltnil čudni, študirani patos. Zakaj samo iskrenost seže od srca do srca in pa tisto, kar se je v bolesi in trpkem doživetju spočelo in zvarilo pojoče v tebi; vse drugo gre mimo. Čutili smo ogenj govornikovih besed, a je bil hladen in brez žara; slutili smo misli, povite v te besede, a jim nismo zaupali, ker nismo mogli izslediti, da bi prihajale zares iz dna pretresene, bolešno vzburkane duše. — Sram me je bilo tedaj in težko za ta tuji poraz in sem moral misliti na tisti Dostojevskijev govor o Puškinu, ko so ljudje vzklikali od fizičnih bolečin pod mistično lepoto njegove preproste besede in omedlevali, ko je razlil svojo zbičano, gorečo dušo preko njih sre... Zakaj tako govori pesnik.

Kakor njegov govor, je večina Lovrenčičevih pesmi: lepota misli in podob, slik in razpoloženj tone v tej strašni, razblinjeni, nenaturni formi, zlasti v III. in IV. delu „Devete dežele“. Ogenj je, ki je mrzel; misli, ki so originalne, a brez primernosti in kakor iz folijantov vzete, ker niso prekvašene v retorti razpaljene duše, marveč spočete zgolj v intelektu. In kako rad se razgostobesedi Lovrenčičev verz! Zdi se, kot da poetu nedostaja tiste notranje discipliniranosti, ki je bistveni kriterij umetnika. V njem ni one krute brezobzirnosti stvaritelja, ki zataji in z bolečino pogoltne svojo neizraženo lepoto vāse, pa najsi na vekomaj, ako ni krepka dovolj,

da bi spontano vznikla na dan, v eno zlita s svojo posodo. Preveč hlastne, razmetane, vihrave naglice je v njem. Saj to ni homersko-biblijski verz W. Whitmanovih spevov, ne ekspanzivna dinamika Verhaarnovih ritmov, ne mistično ubrana intenzivnost Brezinovih bajnih vizij in razpoloženj, ne Kasprowiczew produševljeni patos — da, kaj je pravzaprav ta raztrgani, razvlečeni, kakor afektirani slog? Jeli to morda zgolj onemoglost epigona izraziti svoje na svoj način? Ali prehodni štadij — ali tista silovita borba oblikujočega umetnika s svojim izrazom, ki kakor z anarhičnimi instinkti trga, ruši in eksperimentira z živo, ustaljeno govorico, kakor slikar z barvo, da bi postavil in ustvaril novo, svoje, edino ter polaga besedo k besedi, kakor otrok, ki pričenja zaznavati, s strahom, jecljaje negotovo in zopet s prekipevajočo naglico, v bojazni, da bi ne mogel vsega povedati. Velika je namreč skrivnost forme, največja je njim, ki ustvarjajo in ne samo trojno, marveč „trikrat trojno je življenje ene besede“. („Gledanje“ str. 26.) Eno pa je gotovo; da Lovrenčičev slog še ni izzorel do poslednje možnosti.

Lovrenčič je ekspresijonist in mistik, mistik vzlic svojemu III. delu, „Rezijanu“, „Jeseni“ in „Eklogi“, mestoma lepim in krepkim prizorom in slikam, mestoma brbljavim in naravnost banalnim imitacijam narodnega tona in klasične oblike, ter navzlic dramskemu poizkusu, ki ni uspel, „Deveti deželi“ (IV. del). Ta dramska bajka Deveta dežela — pokrajina Lepote in Resnica ter poslednjega Spoznanja, naj bi tvorila pesnikov umetniški credo, izvor hrepenenja in cilj njegovemu htenju, kamor teži smisel umetnikovega bistva skozi osmero postaj zunanjega in notranjega življenja, vsakdanjosti, nasilja strasti in skrbi, dobrega in zlega — pa konča s sterilno, razmeroma plehko modrostjo:

„Kedor je videl in doznal je vse,
mu ni več do življenja in umre!“

Kaj je Lovrenčičevo bistvo, nam najboljše razodene najuspelejši I. in deloma II. del njegove knjige. Lirika je njegov element,

misel njegov medij, a ne tista prvotna misel, ki je še vsa tleča in razstraščena od sladke bolečine svojega rojstva, marveč takorekoč misel misli, sok njen, popolna dematerijalizacija in abstraktnost. Prav tako je njegovo čustvo: dematerijalizirano in abstraktno. In to je tisto, kar se mi vidi najbolj čudno in nedoumno. V mladosti je strast, zabloda, vihar, so duševne erupcije, ki navadno v imaginaciji slehernega umetnika zadobe svoj najkrepkejši izraz. Pri Lovrenčiču je vse uravnovešeno, vse namenjeno v eno smer. Sicer pravi, da „na trhli vrbi dvoma strašne misli so visele“, a to je moralo biti že davnodavno, zakaj dvom je v mladostni duši potres. Potresov v tej knjigi ni. Pač pa zablesti tuintam iz Lovrenčičevih najkrajših kitic brušen zvok redke lepote. Kako eteren je n. pr. žar, ki puhti iz pesmi „krilatih skržatov“: „žarke žgoče žejnim žgi“. („Jug v okviru.“) Nad to pesmijo je razprostrto nebo, vse belo od soparice. Čudovito pojočo ubranost dišejo stih „Resignacije“; saj se mi zdi, kot bi jo naš pokojni ljubljani batjuška Aleksandrov dahnil na papir. Nasploh opažam v marsičem sličen način izražanja pri Aleksandrovu in Lovrenčiču: tudi ta ljubi ono zastrto, med vrstice dahnjeno čustvo, dasi seveda ne razpolaga s tako samoniklim jezikom in toliko umetniško silo kot Aleksandrov, naš največji pesnik prirode. A „Pesem v molu“ in „Sence“ podkrepjeta to naziranje sličnosti, zlasti poslednja, ki je izzvala tudi ogorčenje nerazumevanja in se je Iz. Cankar postavil zanjo v bran, kar pa je vsekakor precej kočljivo. — Sveži so verzi „Pomladnjega motiva“, iskrena je „Obol“ in „Drevo“, tudi modrovanja v „Poglavju ob njivi“ so krepka; Antisthenes, voditelj cinikov, veliki učitelj Diogenov, govori o državi in kreposti... Kakor njegova misel, je Lovrenčičevo ljubezensko čustvo: ni požar, črn in svetel, ki se razburka v krvi od temena do nog, je le soj tega ognja, — kultivirano, kondenzirano, komaj napol izraženo občutje. Tako je njegovo najfinjšje ljubezensko razpoloženje „Nenapisano pismo“: svetloba, zrak in priroda je v tej

pesmi. Enaka, mnogo neznatejša, je „Pomladna“. — Lovrenčič ljubi včasih sila drzne, naravnost vratolomne podobe in primere. „Antonietti“ pravi: „tvoje oči govorijo psalme“, kar ni brez čara in originalnosti pobožno-brepenčnega deklškega pogleda, a dočim je bizarni stavek „tuberoza zeleno živi in belo deliti“ precej literaren in narejen, je primera „jata gavranov črnih ko misel pregrešna“, banalna in zanič. —

„Deveta dežela“ ne pojde mnogo v ljudi: predaljna, pretuja in premalo iskrena je njena vsebina in vzlic vsej nepristranosti ne zapuša trajnega, vase zlitega ugodja v človeku. Te pesmi niso zvok in glas, marveč odmev; zato se mi je tako često zazdelo, kot da jih ni pisal poet, temveč estet. Vsa resnična umetnost namreč klije naravnost iz gorečega srca zemlje: je prvinska in originalna. Umetnost je tudi borba. Ker Lovrenčičevo svetovno naziranje izključuje svobodno idejno borbo s samim seboj, tisto borbo za veliki duševni mir, ki daje vsem, zlasti pa tako eminentno refleksivno-kontemplativnim naravam, kot je njegova, večno novih impulzov in energij, vidim v njem tej silnejši borbi z zunanostjo, s formo. Ta pa je včasih strašna. — Nič manj strašna ni zunanja oprema knjige; avtor je ne more biti vesel. Fran Albrecht.

Prevodi.

Humoreske, groteske in satire. I. zvezek. Ruski spisala Vladimir Azov in Teffi. Preložil Rikard Svoboda. Tisk Zvezne tiskarne. Ljubljana 1917. Vladimir Azov (Vladimir Aleksandrovič Aškenazi) in Teffi (Nadežda Aleksandrovna Buščinska), ruska žurnalista, sta v svojih feljtonih, lahkotno in površno pisanih, osoljenih navadno s prilično porcijo humorja, s prozornim, ne preostrim želom — učenca velikega Čehova, ki ga pa — sodeč vsaj po teh slovenskih prevodih — niti zdaleka ne dosega, kaj šele nadkriljujeta. Zlasti V. A. Aškenazi, ki je v slov. zbirki bogato zastopan, ne kaže biti literat prve sorte; njegov humor je včasih prav netečen

in prisiljen (prim. „Stavka Zofije Ivanovne“), njegova satira plehka, duhovitost skromna in ima pač vse vrline žurnalista, nikakor pa ne pisatelja; gospa Buščinska je v tem oziru mnogo virtuozejša, njen slog je polen ženske prožnosti, njeni domisleki so sveži, njen humor pristrčen, dasi tudi njene stvari razodevajo malone golo žurnalistično rutino. Vsled tega mi ni popolnoma jasno, čemu nas je požrtvovalno založništvo presenetilo s prevodi takšne epigonske literature, ko vendar Slovenci sami ne pogrešamo spretnih feljtonistov, da omenim zgolj znamenite juridično-stilistične vaje g. Luigi Calco-a et consort. in je Rusija zares dovolj ogromna zemlja s prvovrstnimi pisatelji-umetniki, odličnimi humoristi in mojstrskimi novelisti, nego da bi si jo diskreditirali s takšnim importom. Preostaja samo domnevati, da nam boče založništvo predstaviti ta dva literata v poznavanje predvojnih razmer na Ruskem — ki nam sicer niso več povsem tuje — in ker je odločilna zasluga — mnogo večja od umetniške — teh dveh pisateljev ta, da sta revolucionarja in sta s svojimi feljtoni, razkrajajoč in bičajoč vnebopijoča fakta in nedostatke v upravi ter v javnem in zasebnem življenju nekdanje Rusije, pripravljala tla za punt in netila vulkan za veliki blagoslov, ki ga je zdaj deležna ruska zemlja. Navdušena idealista sta, toda od svojega nesmrtnega učitelja nista zajela idej, marveč samo zunanjo obliko.

Vse nekaj drugega je, kar bi spričo te knjižice rad povedal in bi utegnili zanimati slovenske prevajalce, kako si na komoden način znatno olajšajo svoj posel. Prevod, ki ga je oskrbel Rikard Svoboda, je gladko čitljiv, v precej dobri, krepki slovenščini, dasi tuptam izrazi kakor „kavelj“ in drugi motijo čitatelja. Prevajalec ni povedal natančno, jeli posredno ali neposredno prelagal iz originala. Pravi, da je „preložil“. Stvar pa je ta: ves uvod „Humoreskam“ — „Humoristi revolucionarji“ — je deloma kompilacija, deloma dobeseden prevod iz — češkega. (Cf. V. Červinka „A. Averčenko a jeho škola“, Světová knihovna, čís. 1148 — 1149

ter Knihovna Zlaté Prahy, svazek 72., „Uvodni poznámka redakční“ in Knih. Zl. Prahy, svaz. 69. „Uvodni poznámka.“) To je sicer zelo hvale vredno, a menim, da bi bila dolžnost vestnega prevajalca pod črto označiti vire. — Zanimivo bi bilo tudi preiskati, jeli slovenski prevod teh „Humoresk“ bližji ruskemu originalu ali češkemu prevodu. Originala nimam pri roki, toda zadostuje mi češki tekst, da lahko odkritosrečno pohvalim odlično vestnost Rik. Svobode, s katero je poslovenil češki prevod. Iz „Knihovne Zlaté Prahy“ (V. Azov: Barevná skříčka. Z ruskeho přeložil E. Adámek) je prevel vsega Azova, izvzemši samo črtico „Kolega“, iz iste „Knihovne“ (Teffi: Dým bez ohně. Z ruskeho Jos. C. Havlin) skoro polovico Bušinske... Da, prevod je tako skrbno natančen, da slovenski prevajalec ni izpustil niti opazk pod črto, ki jih ima češki prevod. — O, gospod Rikard Svoboda razume dobro svojo obrt, kako se na razmeroma ne pretežaven način da napraviti knjigo! Vesten prevajalec je.

Fran Albrecht.

René Bazin, Gruda umira. Iz francosčine prevel Izidor Cankar. Lj. 1917. str. 190. Leonova družba. Zraven psiholoških romanopiscev je v novejši Franciji zaznamovati precejšnje število poznatih romancierjev, ki so si izvolili smoter: slikati šege in navade. Dočim nam odlična četvorica Hervieu-Lavedan-Capus-Hermant opisujejo z duhovito ironijo svet snobizma, je Bazin uporabil svoj dar opazovanja in sloga na družbena vprašanja; njegovi romani so izrazito socijološkega značaja. Rojen 1853. v Angersu (Maine-et-Loire), je posvetil več let potovanju ter izdal po 1897. svoja najtehtnejša dela: Iz vse svoje duše razkraja razmerje delavcev do gospodarjev; Osamela je nuna, ki jo je zakon o ločitvi cerkve in države nenadoma vrgel med ljudski vrvež; Žito klije, o napredku protivojaškega socijalizma. B. sicer ni nikoli pretiraval, nikdar zamenjal moči s silovitostjo, vendar ne gre podcenjevati njegovih spisov, katerih inspiracija je deviška, kompozicija klasično dovršena, slog čist, in ki so velepomembni za spoznavanje poljedelcev in njih

položaja. Gorenja povest La Terre qui meurt, navdahnjena po agrarnem problemu — opuščanju dežele in begu v tujino — problemu, ki ga je zajel že Verhaeren v mogočni trilogiji Uročene Poljane, Sesalkasta Mesta in Zarje, bi se dal skrciti na sledeče podatke:

Stari najemnik Lumineau, predstavnik konservativne Vendéje, lepi s sleherno mišico in mislijo na rodnem svetu, primorskem Barju. V udani spoštljivosti si ne upa grditi in grajati svojega gospoda, če tudi je graščak ostavil za vselej dom in troši imetje po Parizu. Lumineaujev prvenec se je docela vdrl po roditelju: rad bi kot gospodar opravljal poljske posle, toda po hudi železniški nezgodi je hromec, obešen na bergle. Drugi sin, len za kmetovanje, uide s sestro k železnici hitro na to, ko je oče odslovil izvrstnega hlapca Nesmyja, ker je gledal za najmlajšo njegovo hčerjo. Pereč udarec je pa priletnemu vdovcu skrivni pobeg zadnjega sinu, ki se je po končani vojaški službi čutil osamelega ter navzlic ljubezni do domačih tal, odšel iskat srečo čez veliko lužo. Da reši zemljo propada, pokliče sivolasi najemnik tujca iz Gošče, Nesmyja, za zeta in dediča... Vse vrline Bazinovega peresa se očitujejo v tem obsežnem predmetu: vestno, vnikljivo pripovedovanje, živa plastika, taktno podajanje čustvenih trenutkov, sijajna zgradba dejanja brez floskul in flositur. Očividno je kot bližnji sošed močvirni Vendéji doživel vso snov... Prevod je neoporečen.

A. Debeljak.

Kultura.

O nalogah „Slovenske Matice“. — Treba jo bo pomladiti in razširiti njen delokrog; njene kulturne naloge se morajo spraviti v sklad s časovnim tokom. Doba, ki v njej živimo, zahteva od nas, da se resno poprimemo socijalnih študij; mimo njih v bodoče ne bo mogel iti molče takšen kulturni zavod, kakršen je „Slovenska Matica“. V predvojni dobi so ravno naši kulturni zavodi premalo upoštevali dejanske

takorekoč vsakdanje potrebe slovenskega ljudstva. V bodočnosti se bo treba intenzivnejše baviti s tem, od česa živimo, kaj imamo in česa nimamo; ugotoviti bo smerice našega ljudskega in narodnega življenja v gospodarstvu, politiki in kulturi. Znanstveno raziskovanje bo moralo ugotoviti naše življenjske pogoje in potrebe. Slovenska socijalna in državnopravna literatura je še neznanstvena, v njej ni sistema, ker je vse nastalo nekako slučajno. V tem pogledu smo Slovenci daleč zaostali za drugimi naprednimi narodi. Posamezniki so se doslej ukvarjali s tem delom, ki je bilo pri nas silno neveljavno. Opozorim le na dejstvo, da so vsi slovenski zborniki o sociologiji in socializmu, vse publikacije o socijalnih vprašanjih izšle v zasebnih založbah, vsled česar se niso tako razširile, kakor zahteva važnost in aktualnost predmeta.

Doslej nimamo še nobenega večjega dela o slovenskem delavskem vprašanju, ničesar enotnega o slovenskem združništvu in njegovih nalogah v našem narodnem gospodarstvu, o našem poljedelstvu, naši obrti, trgovini in industriji. Povsem nam manjka statistika, ki je predpogoj raziskovanja. Kaj vemo na priliko o fidejkomisih med nami, o veleposestvu, o vodnih silah, o produkciji rudnin? Vse te težke, toda potrebne naloge izvršiti, je poklicana tudi „Slovenska Matica“ in sicer smotreno in načrtoma. Pri name-ravani reorganizaciji društva naj bi se to upoštevalo.

Abditus.

Slovensko gledališče. „Bühne der Dichtung, wann wird der heilige Tag dir erscheinen, wo der Geist dich beherrscht, nicht mehr der Masse Geschrei.“ Fr. Kayßler. Zanimiva bi bila statistika, ki bi s suhoparnimi številkami zgovorno dokazala našo predvojno umetniško brezbriznost in našo medvojno umetniško zablodo s tem, da bi ugotovila, koliko ljudi je posetilo povprečno resno dramatsko predstavo in koliko ljudi poseče povprečno najbolj idijotsko kinematografično predstavo. Morda bi bila taka statistika najmočnejši pogon za delo, da se čimprej preženo iz poslopja deželnega gledališča

bacili, ki ugonablajo v ljudstvu dovzetnost za resnične umetniške užitke in ustvarjajo najugodnejša tla za trajno vzljubitev „nadmestil za umetnost“. Odkar se je bilo izpremenilo deželno gledališče v zavod za pospeševanje nekulture, v vzgojevališče, ki zlasti zastruplja mladino in tiste široke plasti ljudstva, ki potrebujejo zvestega in iskrenega vodnika pri svojem iskanju, da utešijo svoje hrepenenje po lepoti in uživanju, ki ga ne zadovolje zgolj materijelne dobrine, se gotovo še ni zgodilo, da bi bil moral „višji duhoven“, ki je v sramoto slovenski kulturi ustvaril to centralno ognjišče plitve, nad vse kvarne zabave, odpovedati predstavo zaradi premajhnega števila posetnikov, kakor se je bilo zgodilo to pred vojno ob reprizi „Treh kraljev“. Če se spomnimo na to, da je bil v predvojni dobi obisk pri dobrih, resnih dramatskih predstavah skrajno nezadovoljiv, in če pomislimo, da ima kinematografski šund tako silno privlačno moč, tedaj je treba danes, ko se je pričela akcija za oživetitev slovenskega gledališča, resnega premisleka o njegovi notranji organizaciji. Skelečih izkušenj, kakó ne sme biti, imamo dovolj, da modro popravimo, kar smo bili preje vedé ali nevede zagrešili. V dobo demokratizma tudi ne spada več domneva, da je posećanje gledaliških predstav pridržano le buržoaznim slojem, da je za množico dovolj dobra literarna brozga. Naloga gledališkega vodstva bodi predvsem, da zainteresira vse sloje za gledališče takó, da ne bo veljal obisk gledališča nič več za luksuz, temveč da postane umetniška potreba najširših plasti.

Gospodarski temelj — upamo, da v vsakem oziru prerojenega slovenskega gledališča — je delniška družba. Ta oblika se bo gotovo obnesla, če se bodo zavedali delničarji, da so izvršili z vplačanimi zneski le svojo narodno in kulturno dolžnost, da ni njihov čin nikakšna žrtev. Predvsem torej ne smejo uganjati delničarji koristolovstva s tem, da bi n. pr. zahtevali od vodstva gledališča presežno uprizaritev takih predstav, ki polnijo blagajno, njim pa naklanjajo visoke dive-

dende. Kar kdo dá za slovensko gledališče, mora dati iz popolnoma nesebičnega nagiba in z edinim ciljem, da koristi naši splošni kulturi. Le na takem temelju se bo razvilo naše gledališče v najvišji, centralni kulturni zavod za vso Slovenijo in postane prava umetniška, izobraževalna in vzgojevalna naprava, ki bo zanašala razumevanje za pristno umetnost po vsej domovini. Gledališče v Ljubljani mora postati za Slovence enako umetniško svetišče, kakršno je za Čehe „Narodni divadlo“ in za Nemce „Burgtheater“ in „Operntheater“. Od danes do jutri seveda ne bomo dosegli tega cilja, toda kljub temu ga ne smemo izgubiti. Realne zahteve in še bolj realne potrebe za vzdrževanje gledališča nas bodo v začetnih letih prerojenega slovenskega gledališča prisilile, da prilagodimo predstave na eni strani za tiste, ki iščejo v gledališču zgolj zabavo, na drugi strani pa za tiste, ki ne smatrajo gledališča zgolj za torišče „veselih vdov“ in raznih neverjetnih smešljivih prikazni, ki prihajajo iz obrtnih delavnic nemških „Lustspieldichterjev“. Napraviti bo treba torej kompromis med blagajno in umetnostjo. Najboljša razdelitev bi bila sledeča: za burleske, opereto, glume in enako šaro naj se določijo trije delavniki; za opero dva dneva, za dramo en dan. Uprizoritve ob nedeljah, ko je dana največjemu številu ljudi možnost za poset, se ne smejo več potisniti na že predobro znani nivô nedeljskih in popoldanskih predstav, na nivô „šmire“, temveč je treba pridržati ta dan za resno umetniško delo, če mogoče z dvema predstavama, in omogočiti obisk najširšim plastem ljudstva. Te predstave naj imajo umetniško-vzgojno tendenco, zato morajo biti nad vse skrbno izbrane, temeljito naštudirane in dostojno uprizorjene, moralnih pridig seveda ne smejo podajati; da se zbudi za taka resna umetniška dela razumevanje, naj bi se priredila pred temi predstavami kratka, izobraževalna predavanja kakor uvod k predstavi. Če bi zahtevala dotična uprizoritve bolj poglobljenega razumevanja, bi se priredilo lahko obširnejše predavanje prejšnji dan. Da bi pomenile te

ljudske predstave trajno umstveno in duševno obogatitev obiskovalcev, naj bi se priredil takoj po predstavi ali pozneje nekak „seminar“, svoboden razgovor o uprizorjeni igri. Če pomislimo nekoliko na to, v kakšnem duševnem razpoloženju bodo oni, ki se bodo vrnili z vojne, tedaj bo treba repertoar sedemkrat presejati preden se ga udejeviti, da ne prizadenemo razbolelim dušam še hujših ran. Ti ljudje bodo gotovo tvorili največji kontigent posetnikov pri raznih veseloigrah, ki so največkrat istovetne s šundom, in te duševno razdrapane ljudi bo treba polagoma privedi v normalno stanje duševno zdravega človeka. In prav za te bodo predstave s predavanji in razgovori največjega pomena.

Vodilno geslo pri sestavi repertoarja bodi: proč od Nemcev! Spoznajmo že enkrat, da najbližji sosed ni vedno najboljši sosed, da nam ni po čustvovanju in mišljenju najbolj soroden. Mnogo del slovenskih pisateljev nismo še videli na slovenskem odru. To popravimo v prvi vrsti! In koliko izmed del Moliérjevih, Shakespearjevih, Strindbergovih, Ibsenovih smo videli? Resničnim umotvorom, naj pridejo od kjerkoli, ne bomo zapirali duri našega gledališča, toda le izključno od Nemcev ne smemo zajemati. Toda novodobno nemško opereto in glumo pa prepodimo za vselej z našega odra, nemški „Gassenhauerji“ se ne smejo nikdar več udomačiti potom gledališča med našim ljudstvom. V mirnih časih bo itak zopet skrbel Lattermannov drevored, da obnovimo spomin na pri-skutno-sentimentalne popevke iz nemških operet.

Ljubljansko gledališče, kot središče resne dramatične umetnosti, bi moralo skrbeti tudi za dramatično knjižnico, ki bi se bavila predvsem s tehnično izobrazbo igralcev in bi bila dobra pomoč dilentantskim gledališčem na kmetih. Sploh bi moralo organizirati ljubljansko gledališče predstave izven Ljubljane vse drugače, kakor je bilo to v predvojni dobi. V poletnih mesecih bi se dala izpremeniti drama in opera v potujoče gledališče. Važnosti takega podjetja v kulturnem oziru pač ni

treba še posebej naglašati. Ko v teh dneh preobrazujemo slovensko gledališče, moramo spomniti na to, da eksistira v Ljubljani dobro urejen gledališki oder v „Ljudskem domu“. Ali ne bi bilo ekonomično, če bi združili ta oder z deželnim gledališčem in bi n. pr. oder v „Ljudskem domu“ rezervirali za dramo, deželno gledališče bi pa imeli za opero in za „bele peneze?“

Po tem načrtu preustrojeno gledališče bi zahtevalo seveda precej gmotnih sredstev. Da bodo pokrivali dohodki stroške, naj se nastavijo cene za opereto in glumo, kjer gotovo ne bo nikdar zevajočih praznin pri predstavah, zelo visoko, vstopnina za opero in dramo naj bo po možnosti nizka, nedeljske ljudske predstave naj bodo kar najcenejše. Zabava naj pokriva stroške za pravo umetnost. — Vodstvo gledališča mora biti obvarovano vseh zunanjih vplivov. Na izbero predstav ne smejo imeti ingerence ne politiki, ne naša steritna frakarija obeh spolov, ne kakšni „meceni“, ki radi zamenjajo umetnost z osebami, ki so pod njihovim pokroviteljstvom. S tem v zvezi je gledališka kritika, ki mora biti popolnoma svobodna, če treba brezobzirna, ker le taka kritika je v proslah gledališča, igralcev in občinstva.

Žalostno je poglavje o gmotnem stanju dosedanjih slovenskih igralcev. Družabno so bili prezirani in zapostavljeni, ker so imeli vedno prazne žepe. Trdna gmotna podlaga igralcev je eden izmed važnih predpogojev za ugoden razvoj našega gledališča. Edino dostojno razmerje za naše igralsko osebje bi bilo, da se ga „podeželi“, da se odvzame od igralcev odij dninarstva. Po strogi preskušnji naj sledi definitivno imenovanje in napredovanje, na starostno oskrbo se ne sme pozabiti. Strogo se mora izključiti iz bodoče organizacije gledališča delo „zastonj“. — Da je treba gledališko stavbo temeljito popraviti in prezidati, da je treba oder modernizirati, urediti garderobo, razsvetlavo, skrbeti za največjo snago itd., vsega tega ni treba še posebej poudarjati.

n. a.

Demokratsko gledališče. V Ljubljani se bo zopet igralo. Vprašanje je, če bo hodilo gledališče po novih potih gledališčne umetnosti — da bo njegovo slovstvo predvsem jugoslovansko, o tem ne smemo dvomiti — da pa bo naše prerajeno gledališče tudi popolnoma demokratsko — to mora biti naša zahteva. Naša zahteva je, da se pri slovenskem gledališču končno že enkrat uveljavi načelo, da je gledališče visoka šola naroda, da je tribuna umetnosti, vsakemu dostopna, vsakemu odprta. Seveda je to v dobi lož manj izpeljivo, kakor v bodočem „gledališču mas“, katerega doba menda ni več tako daleč. Podemokratiti gledališče bi pri nas pomenilo: najnižje sjoje pritegniti in jim omogočiti vstop. Igra naj se le to in le tako, da igra našega človeka zanima in ga v vsakem oziru dviga, poleg tega pa naj bodo razmere v gledališču take, da se bo zadnji vaški pastir čutil v njem domačega. Meščanom naj se dopové, da je gledališče za ves narod. Kako grozno je bilo pred leti gledati v slovenskem gledališču razliko stanov! V gledališču, v katerega parterju so še sedele pred desetletij Šiškarice v pečah. Podemokratimo gledališče! Saj ga ni naroda, pri katerem bi bila gledališka umetnost tako v žilah vsega naroda, kakor pri nas. Poglejte po Sloveniji in preštejte tiste župnije, v katerih se še ni igralo! In pa tiste slovenske gledališke umetnike, ki niso prišli iz najnižjih slojev. Poglejte igro na kmetih in recite, če ni Slovenec rojen igralec? Gospodje, saj ste že videli našega kmeta, kako je občudoval in se oživel v igro Borštnikovo, Daniloovo ali Verovškovo! — Če je tedaj gledališka umetnost pri nas tako popularna, potem je prva naloga ljubljanskega gledališča, da to še poveča in dviga. Ne sme se več pripetiti, da bo kmetu naše gledališče tuje in da se bo delavec ženiral iti vanj. Zato proč z zastarelim meščanskim gledališčem, času odgovarjajočega ljudskega gledališča nam je treba! Prehitimo v tem oziru Zagreb, ker pri nas je to tako lahko mogoče kakor nikjer drugod. Uredimo si jugoslovansko demokratsko gledališče, posebno v teh časih, ko smo tako

vzprejemljivi za vse, kar nosi znak bodočnosti. Slovencu iz leta Gospodovega 1918 ni ničesar nemogoče! Fr. Lipah.

Verstvo. „Slovenec“ je v svoji letošnji 76. številki objavil uvodnik „Omladina“, ki iskreno pozdravlja naš pokret. Članek se bavi z „Našo poslanico“, glavno z našim stališčem napram verstvu. Članek izveni tako: „Demokracija“ računi z verstvom kot danim zgodovinskim faktom, ona „ne more prezreti dejstva“, da versko čustvovanje živi v našem ljudstvu. Ne pravi, ali je na verstvu kaj objektivnega ali nič, ali je resnica ali zmeta, marveč ga samo priznava kot dano dejstvo, kot sedanjost kulturno razvojno stopnjo velike večine naših ljudi, ki bi imela torej zgolj relativno prehodno veljavo. „Demokracija“ govori le o „čustvovanju“. Ali ni verstvo tudi prepričanje, kakor moremo imenovati družbene nazore „omladine“ prepričanje? Verstvo sega pregloboko v duševno življenje človekovo, da bi pri njem bilo čustvovanje izključeno; nasprotno, prepleta vsega človeka, tudi čustveno zmožnost njegovo. Toda zaradi tega ni zgolj čustvo brez umske podlage. Vsako, tudi čisto znanstveno nazorje dobi ovojno meglico čustvenosti, če poseže to nazorje v človekovo osebno življenje, toda jedro je kljub temu umsko, v objektivnih, stalnih dejstvih utemeljeno. Take objektivne temelje ima tudi verstvo, ki ni torej le nekaj prehodnega, valovom čustvovanja podvrženega, zgolj etapa v razvoju človeštva. Verstvo je večna sopotnica človekova, je potreba njegovega sreča, kulturna pomočnica njegova, a tudi neizogiben postulat njegovega uma.“

Na ta izvajanja bi imel pripomniti sledeče:

Ni dvoma, da je verstvo v konkretni obliki tudi prepričanje, plod uma, ki je tembolj trajno, ker je verski čut človeka v naturi, kar smo že večkrat naglasili („Naši Zapiski“). Ali je to prepričanje resnica ali zmeta, pa ne moremo soditi mi kot socialna struja, marveč je to zadeva posameznikov in cerkve. Kot socialni struji nam zadošča, da ugotovimo pomen verstva in njegovega vpliva na socialno življenje človeštva

in našega naroda še posebej. Vse drugo ne leži v krogu naše kompetence in bo navrženo vsakemu posebej. Abditus.

Pedagogika.

Poglavje o Fr. W. Foersterjevi socialni vzgoji. Znani nemški pedagog Fr. W. Foerster je izdal lani knjigo „Erziehung und Selbsterziehung“, ki jo je namenil zopet staršem in učiteljem, dušebrižnikom in vzgojevalcem mladine. Tako se je povrnil sredi vojne k dopolnjevanju svojega l. 1895. začetega dela, katerega uspehe je opisal v svoji „Jugendlehre“ (izš. 1904.), namenjeno prav tistim kakor njegovo najnovejše delo. V bistvu je tudi obravnavana snov v obeh delih ista, a v novem pomnožena in poglobljena; pomnožena po raznih v tej dobi izišlih Foersterjevih pedagogičnih in socialno-pedagogičnih spisih, poglobljena po težkih nalogah, ki jih nalaga vzgoja človeštvu med vojno dobo s pravcem za še večjo skrb v vzgoji po vojni. V naslednjem podajamo na tem mestu kratek pregled o Foersterjevi zahtevi na torišču socialne vzgoje.

Razdeljeno je to poglavje na štiri oddelke: a) Vzgoja kmiru; b) Socialna elementarna vzgoja; c) Stališče napram delavskim razredom; d) Umetnost poslušanja. Svojemu podajanju privedamo še iz poglavja „Ženska vzgoja“ odstavek: Socialna ženska vzgoja.

Ker Foersterju socialna vzgoja ni le navodilo za pravilno čustvovanje napram delavskim in služnim razredom, temveč sploh vzgoja k človeškemu skupnostnemu življenju v najširšem pomenu, se pogloblja pisatelj v teh časih vseobčnega sovraštva med narodi kot prepričan pacifist najprej k vzgoji za pravilno obravnavo skupnih mednarodnih vprašanj. Vojne — pravi — ni povzročila kaka prokleta ničvredna družba, bodisi ta kjerkoli, temveč človeški družbi

¹ Obširen slovenski razgovor o knjigi je objavil dr. Simon Dolar v „Popotniku“ leta 1917. str. 89—104.

lastni, povsod se nahajajoči sirovi in zakrknjeni egoizem, ki je našel v tem izbruhu le svoj naravni in pravični izraz. Vzrok je v tem, da smo živeli navidez socijalno, v resnici pa smo ostali prav antisocijalni, ker smo mislili, da se poravnavajo proste sile samopašnosti s sunkom in s protisunkom, z grožnjo in s protigrožnjo. A tako mišljenje je bilo naši kulturi neobhodno potrebno. Kajti zmota in podkupna stran v razvoju najnovejše civilizacije je bilo ravno dejstvo, da uprav tej dobi, ki so ji na vseh življenjskih toriščih dajali pravec materialni interesi, pripada najvišji triumf zunanje narurne nadvlade, svetovne ohrane in povišanja človeškega življenja, svetovno-gospodarskega združenja sil. Ta sijajna in navidez nerazrušljiva solidnost človeškega življenjskega reda, ta skoraj avtomatična točnost in vprijemljivost vseh funkcij, to je bilo, kar je povzročilo nedostatan vero tudi v realnost npravstvenega svetovnega reda. Čemu je bil potreben misterij žrtve, ljubezni in odpovedi, če pa so menjava in konkurenca, znanstvo in tehnika, vojaška organizacija in finančna tehnika tako docela skrbeli za varnost pozemskih reči? Da pa je bilo to samo navidezno stanje in da človeška družba in človeško delavno občestvo v resnici ne more obstati na teh le materialnih in le intelektualnih temeljih — to ravno je pretresljivi nauk svetovne vojne. Človeška družba, ki se je zdela le še problem gospodarske in politične organizacije, mora postati zopet npravno-verski problem, kajti zvišena duševna sila, slavljen v pridigi na gori, se ne dá zvoditi po nobenem, še tako spretnem ovinku na dobičkarstvo, ne dá se izraziti v njegovih računih; ta duševna sila se bo končno le priznala kot misterij vsega človeškega življenjskega občestva; priznala se bo, čeprav je odtod pa do nasledstva še dolga pot in taka tudi še ostane.

Napačen bi bil pacifizem, napačen za vse življenjske panoge, ki bi označeval bodočo mirovno nalogo človeštva z vprašanjem: „Kako se izognemo konfliktom?“ To bi se res reklo „mir bolj ljubiti kakor križ.“ Pač se moramo izogibati vsem onim konfliktom,

ki nastajajo le zaradi materialnih dobrin; imamo pa še drugačne dobrine, zaradi katerih moramo voljno prevzemati na se jezo in sovraštvo; saj prinaša ravno najgloblja resnica najtežje konflikte in ločitve v življenju. Za kar gre, to je naloga, da vsakovrstne razpore poravnamo na res človeški način in ne po živalsko, pri čemer uporablja človek vse svoje višje zmožnosti le v to, da je živalski kot živali same.

Z vzgojo, ki odgovarja tej nalogi, je treba smotreno pričeti že v prvi mladosti. S tem nikakor ne zahtevamo, da bi se že kar tedaj začelo s prezgodnjo mirovnostjo. Vzgoja značajnostne samovlade mora preiti fazo elementarnih in drastičnih sredstev, kajti „obrambnost“ bi znabiti kdaj pozneje nedostajala tudi takrat, ko bi bilo treba braniti višje dobrine. Vsekakor pa mora priti v to fazo človeškega bojnega življenja več viteštva, več obzirnosti. In obenem mora vzgojitelj one pretepače in rožljače s sabljami, ki ne morejo poravnati nobenega konflikta interesov drugače kot s tepežem in glasnim prepirom, javno označiti kot take, mora jasno pokazati, da pravi junak ni pes, ki laja nad vsakim mimoidočim vozom, marveč da je treba pred vsakim prelomom vse poizkusiti za mirno poravnavo. Zato je treba več samovladarske moči kakor za takojšen napad — kar vse pomeni neprecenljivo samodiscipliniranje volje. Taka vaja v mirni poravnavi nasprotujočih želj in naziranj pa je tudi važna šola v organizatorični zmožnosti, s katero ne začenjamo nikdar prezgodaj. Moderni svet je docela navezan na združnost, sporazumnost, na organizacijo, mladega človeka pa se skoro nikjer smotreno ne uvaja, da se v navadah občevanja, govorjenja, vsega načina svojega vedenja pripravi za naloge visoko razvitega družbenega življenja. Vzrok za ta nedostatek naše vzgoje z ozirom na vse te naloge je pač jasen in smo ga drastično čisto spoznali v svetovni vojni: takojimenovani odrasli so na tem torišču sami ostali „v povojih“; saj se vsa metodika mednarodnega občevanja ne loči prav nič od vedenja v otroški sobi, kjer sta se dva paglavca zbila

in ni kriv nobeden, dokler se končno ne pjasni krivda obeh. Le oni odrasli, ki so ga pripravili težki dnevi narodov do tega, da je temeljito revidiral svoje mišljenje o človeških rečeh, le oni bo zmožen, da pomaga otrokom, da se spozna v njihovih razporih, da pripozna vzroke in posledice, da napreduje v „spoznavanju pravice“. In pokazal bo mladini na konkretnih primerih njenega lastnega skupnega življenja, da je treba za predarno obdržanje in ustvarjanje miru dosti več in višjih sil značaja, kakor za nasilno odločevanje. Za tako vzgojo pa služijo naslednja navedila:

1. Pojasniti je treba besedo Kristusovo: „Kdor za meč prijema, bo z mečem pokončan“. Sila sicer lahko rodi trenutne uspehe, a kliče le tudi po profisili in ogroža tako še prav posebno lastne zahteve. Zato je setev velikodušnosti in miroljubnega primera, ljubezni in spoštovanja do tuje pravice navsezadnje v vseh življenjskih primerih dalekovidnejša politika.

2. Če branimo svoje upravičene interese, ne smemo zamujati in moramo biti takoj pripravljeni, da žrtvujemo ali svečano obljubimo nastopati za kake pravice ali želje nasprotnikove. Tako se sploh krepí avtoriteta in moč pravne ideje in slabi kratkovidna in krčevita samopašnost.

3. Iz razžaljenega samoljubja se izemljajo vsekakor težji konflikti, kakor iz razžaljenih interesov, tudi med narodi in razredi. Najtežje stavke niso nastale zaradi znižanja mezd, marveč zaradi znižanja človeške časti. Če moram vsled kake zahteve ali pritožbe napasti samoljubje posameznika ali kake skupine, moram istočasno skrbeti za posebni ekvivalent na počaščenju, s čemer prizadevemu omogočam, da se mi ukloni, ne da bi se moral ponižati ali bati, da izgubi spoštovanje drugih.

4. Noben človeški prepír se ne more končati, če skušata zvaliti krivdo na postanku in razmnoženju prepíra stranka na stranko ter s farizejsko samozavestjo tajita lastne grehe in napake. Ravno za naloge socijalnega skupnega delovanja pa človek

še zlasti potrebuje zmožnost, da priznava lastne napake in pogrške kot take, ne le da omogoči poravnavo v notranjosti gotovega konflikta, temveč tudi, da izvaja iz tega konflikta pravilne posledice za revizijo lastnega vedenja.

5. Velikodušnost je med najplemenitejšimi nagibi človeške duše; nagib, ki poravnava razpore in ustvarja družabnost. Velikodušnost je razkritje sredi boja, ona podarja lastno prednost, da s tem ravnanjem razoroži tudi jezo nasprotnikovo; sredi oproščenih strasti se obrača na plemenitost v nasprotniku in spoštuje njega samega z zaupanjem. To zaupanje pa je pravi in neobhodni začetek poravnave. Prav za ta apel je mladina zelo sprejemljiva, nedostaja ji dostikrat le konkretnega vodstva.

6. Tudi neposredna sprava ima svoje posebne psihološke predpogoje in svojo posebno umetnost v tonu, ki se ga mora upoštevati, če se hoče doseči mir. Dostikrat zahteva vzgojitelj od dveh razprtih gojencev, da se poravnata. Tedaj pristopita še s srdom v srcu in s srdom na licu, si ponudita desnico, levico pa stiskata: Gorje ti, če ne najde ta mirovna ponudba takoj odmeva! „Ti si sicer začel, ti ničvrednež, in jaz sem brezdvomno zmagalec in bi te lahko uničil, a hočem biti velikodušen in se s teboj spraviti, — a zapomni si, če se zdaj ne poravnaš, se ti bo slabo godilo!“ Drugi seveda na to robato odgovori, na kar prvi: „Ponudil sem mu roko v spravo, a on me je zavrnil — zdaj pa gre na njegov rovaš, če se konča grozno, in prav se mu godi!“ Takemu otroku je pač treba razložiti globoko nasprotstvo v vsej njegovi akciji: na zunaj je hotel imeti mir, duh miru pa v njem še ni bil živ, t. j. nedostajalo mu je samospoznanja, spoštovanja do nasprotnika, upoštevanja njegove samozavesti, zato tudi ni mogel najti za svoje besede prijaznega in priljudnega tona. Mir ima pač svoj ceremonijal, svoj slog, svoj jezik in ni mogoče govoriti o miru s trdimi vojnimi izrazi.

Do sem omenjena naloga sicer ne izčrpa še vsega pedagogičnega problema; treba

je marveč, da ves tako imenovani „boj za dobro“ najprej očistimo vseh nižjih bojnih instinktov, ločimo duševno delovno silo strogo od animalične razdirajočnosti. Saj je postalo prokletstvo za vse naše delo „za dobro“, ker obtežujemo kulturna stremjenja docela z vojaškimi primerami meča, poboja in pregona. Kar potrebujemo, je, da iztrebimo iz kulturnega dela odločno in temeljito vse vojne nasilnosti. Spoznati moramo, za kaj nam pravzaprav gre pri kulturnih problemih: saj so to vendar vedno le problemi združenja in organizacije na podlagi dobre volje in notranje pritrditve posameznika — zato ravno so vse slike iz brutalnega boja človeka proti človeku docela zavajajoče sugestije.

Socijalna elementarna vzgoja. Vse, dozdej navedeno vzgojno delovanje pa zahteva za temelj smotreno oprostitev naivnega zabubanja v lastne interese. Trdo samoljubje, ki je pač vedno bilo in vedno bo, ki pa se je od 18. stoletja sem zavedno in nezavedno gojilo kakor regulativni princip družbenega življenja (zato so ga tudi vzgojitelji le prepogosto s prikritim veseljem smatrali in branili kot pripomoček za uspešni boj v življenju), mora dobiti z vzgojeslovjem vse drugačne protiuteže kakor doslej. Te protiuteže naj ustvari socijalna vzgoja, kar ji bo pa mogoče le z obširnim navajanjem na respekt pred tujo lastnino, tujimi čustvi in potrebami. Kot prvo in najvažnejše pri socijalni elementarni vzgoji je navodilo za najpreprostejši obzir na okolico. Pod to poglavje spada tudi točnost in sicer socijalna stran točnosti, ki je sploh osnovna vrlina in osnovni predpogoj vsega socijalnega skupnega dela, vse delazmožne organizacije. Kajti socijalna kultura ne pomeni le, da se ima usmiljenje z ljudstvom, temveč predvsem: Bodi točen, bodi mož-beseda, bodi si svest svoje naloge! Istega pomena kakor točnost je etika moške besede; kdor ne spoštuje svoje besede, bodisi tudi v interesu lastnega razreda ali lastnega naroda, ta se igra s temelji človeške družbe; kar smatra najprej za dovoljeno napram sovražnikom, bo le prekmalu uporabljal napram lastnim drugom.

Važno priliko za socijalno-pedagogično izobrazbo nudijo mladinske igre; a ne take kakršne se goje na kontinentu, marveč one v Ameriki in na Angleškem, kjer prihaja pri igrah tudi manjšina do svojih pravic, obenem pa ve tudi, da mora tudi sama v svojih zahtevah misliti „socijalno“. — Dobra vaja za spoznavanje drugih je tudi pisanje pisem, pri katerih slog pač ne obstoja le v tehničnem oziru, temveč zlasti v nrvstvenem taktu, ki čuva nad izbiro besed, ki se zaupajo papirju. — Istotako spada k uvajanju v socijalno življenje tudi, če se mladi človek zgodaj opozori na to, da je nervozna nestrpnost napram tujim navadam in posebnostim prava neizobraženost pri človeku. Človeška družba temelji na skupnosti nasprotstev — za našo socijalno življenjsko nalogo je torej najvažnejše, da se zgodaj vadimo shajati v miru s temperamenti in nazori, ki dražijo naše živce, namesto da se obdajamo le z ljudmi, ki so nam simpatični. Vedno ponavljajoče se geslo socijalne vzgoje mora biti: „Uživi se v tuj položaj!“

Stališče napram delavskim slojem. Če zahtevamo globoko čustvo pietete napram vsakemu človeku, mora biti to čustvo napram slojem, ki telesno težko delajo, še poglobljeno; iz tega pravilnega duševno-nrvstvenega naziranja izhaja sam po sebi boj proti razredni ošabnosti in razrednemu samoljubju, izhaja pravilno osebno stališče napram socijalnemu vprašanju in napram vsem posameznim problemom občevarja s pripadniki delavskega razreda. Vzgoja k temu se prične najlaže z gojitvijo pravilnega čustvovanja z domačimi posli. Od tu naj se obrača pogled na vse one, katerih težkemu, dostikrat nemotenemu in brezupnemu delu se moramo zahvaliti, da lahko v miru množimo svoje duševne zaklade; s spoznavanjem tega dela se zbudi v mladem človeku potreba do spoštovanja s temi sloji in zavest pravilnega občevarja z njimi. Obenem pa nastane po takem občevarju v vseh slojih spoznanje prave razdelitve dela. Za vse to pa je poleg teoretičnega ponka o socijalnih dolžnostih potreben tudi intimen osebni stik

različnih slojev. Tudi pri nas bo moralo priti do tega zblížanja, ki ga praktično izvajajo v Ameriki in na Angleškem takomenovani „settlements“, naselbine izobražencev v delavskih kvartirjih. Te naprave, ki so storile tam toliko za zblížanje slojev in kojih residenti se pri volitvah v komunalne urade vedno v prvi vrsti upoštevajo, bodo morale vršiti kot visoke šole socijalne informacije in socijalnega mišljenja tudi pri nas svojo visoko misijo.

Umetnost poslušanja. Z dose-danjimi izvajanjmi je bilo potisnjeno v središče socijalne vzgoje navodilo za notranjo soudeležbo; prav tako je potrebno tudi navodilo za pravilno socijalno prakso, ki pa je brez vrednosti, če ni bilo pred njo omenjenega, važnejšega. Kot temelj vse praktične socijalne vzgoje je treba navesti nekaj prav neznatnega, namreč: umetnost poslušanja. To umetnost pozna pač le malo ljudi, kajti večinoma govori vsak najrajši sam in o sebi, postane pa nestrpen, kadar govori in pripoveduje njegov sosed. V resnici pa se pričinja vsa socijalna kultura z zmožnostjo resno in prijazno poslušati. V tem se izda ves človek, tu se vrši posledna sodba nad dušami, tu prepadajo poveličevani v žveplo in neznatni se dvigajo v svetlo luč. Že J. Stuart je dejal: „Dobrotni posluš je akt najfinejše notranje poštenosti in velika pomoč, da je možno dobrotno govoriti.“ —

To so splošna načela Foersterjeve socijalne pedagogike, v katero bi spadala kot posebno poglavje še politična vzgoja. Te ne obravnavamo na tem mestu, ker se ozremo rajši še k poglavju, kjer govori F. zlasti o socijalni ženski vzgoji, dasi velja zgoraj omenjeno, splošno, pravtako za vzgojo deklic kakor dečkov.

Socijalna ženska vzgoja je izražena v stavku: „Marta, Marta, skrbna si in veliko si prizadevaš, a Marija si je izvolila boljši del.“ Kakor je namreč blagoslovljeno in res potrebno praktično socijalno izšolanje in delo, ostaja vendar — tudi za globlje socijalno ozdravljenje — le postranska zadeva, pravtako kakor so prepotrebne ljudske jedilnice postranska zadeva napram korenin se poprijemajoče reforme gospodarskih razmer. Za izboljšanje našega socijalnega življenja in za vzgojo ženske mladine naroda je vendar najvažnejše, da imamo žene, ki so se v vsem svojem mišljenju in čustvovanju, v vsem svojem izobraževalnem strem-ljenju, v načinu svojega delovanja smotreno povrnilo k temu, česar nam je treba; prave ženske žene, dom odgajajoče žene, ki so spoznale, kaj je v življenju treba; ki niso le praktične sotrudnice, nego vedo, v čem je treba pomagati. Pri vsem današnjem praktičnem socijalnem delovanju se je zbudila in zgojila neka medsebojna zavist; sredi karitativnega dela zadene uspešno tovarišico hud pogled; občutljivost, siljenje v ospredje, nevoščljivost in brezštevilne intrige se širijo v besedah in v dejanjih celo v krogih, kjer je vsako uro parola beseda „socijalno“. In vendar bi ne smelo biti, da izpodrine Marta Marijo, kajti najvažnejša socijalna sotrudnica današnje dobe je žena, ki ne deluje „socijalno“, pač pa skuša, da kot odrešen človek uredi vprašanja in konflikte svojega osebnega življenja, a brez vsakega šuma in brez vsakega samodopadajenja. V njej se vnovič organizira življenje, kar je resnična „socijalna praksa“. Ta pa ostane brez tega načina uporabe v vsem socijalnem delu nevarna laž in pokvarja družbo in značaj.

Pavel Fleré.

Pri nakupu različnega oblačilnega blaga se
 blagovolite poslužiti veletrgovine

A. E. Skabernè Ljubljana.

Založništvo „Umetniška propaganda“ Ljubljana

Edicije „Umetniške propagande“ I.
 zbirka 10 razglednic po origin.

slov. umetn. K 2.—
 Gasparijeva serija 6 razgl. „ 1-20
 Smrekarjeva „ 6 „ „ 1-20
 Fr. Tratnik „Begunci“ 6 razgl. „ 1-20
 Fr. Tratnik 4 risbe na razgl. „ —80

Album „Begunci“ z verzi A. Gradnika K 6.—
 „Slov. Madona“ po orig. Fr. Klemen-

čiča, velika stenska slika br. okv. „ 34.—
 z okvirjem „ 60.—
 Album 10 umetniških reprodukcij po
 originalnem slov. umetništvu v
 obliki razglednic „ 2.—

Naročila sprejema „Umet. propaganda“ v Ljubljani, Šodna ulica 5.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

je imela koncem leta 1916, vlog K 66,800.000.—; hipotečnih in občinskih posojil K 27,600.000; rezervn. zaklada K 2,500.000. Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje najvišje po 4% — večje in nestalne vloge pa po dogovoru. — Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo c. kr. deželne vlade. Za varčenje ima vpeljane lične domače hranilnike. — Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti 5%, izven Kranjske pa proti 5 1/4% obrestim in proti najmanj 1% oziroma 3/4% odplačevanju na dolg. — V podpiranje trgovcev in obrtnikov ima ustanovljeno Kreditno društvo.

Nogavice, pletenine, perilo in drugo različno v to
 stroko spadajoče blago

kupite najceneje v specialni trgovini

A. E. Skabernè Ljubljana.

♥ Tiskovine vseh vrst ♥

kakor: časopise, knjige, brošure, cenike, lepake, letake, vsprede, tabele, račune, kuverte in pisemski papir s firmo, vizitke, naslovnice,

♥ računske zaključke ♥

in vsa v to stroko spadajoča
dela izvršuje ukusno in ceno

„Zvezna tiskarna“

: v LJUBLJANI, Stari trg šte. 19. :

V zalogi ima tiskarna tudi vse po najnovejših predpisih izvršene obrazce za slavne občinske urade, aprovizačne odbore, cestne odbore, zadruga, gg. trgovce, odvetnike in notarje, gostil-
===== ničarje itd. =====